



وہزارہتی مافی موزی  
مہرئوہ ہرانی مافی موزی سلیمانی  
چاپکراوی (مارہ 22)

# پولیس و یاسا و مافہ کانی منتدی اقرا الثقانی منتدی اقرا الثقانی

[www.iqra.ahlamontada.com](http://www.iqra.ahlamontada.com)

وہرگنران و نامادہ کردنی  
سابیر عہدوللا کہریم

کوردستان + ہدولیر

2009

بۆدابهزاندنى جۆرمها كۆتیب: سەردانى: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەراي دانلود كۆتایهای مختلف مراجعه: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

[www.lqra.ahlamontada.com](http://www.lqra.ahlamontada.com)



[www.lqra.ahlamontada.com](http://www.lqra.ahlamontada.com)

للكتب ( كوردی , عربي , فارسي )



ووزارتى مافى مروڧ  
بەريۆەبەرايەتى مافى مروڧى سىلمانى  
چاپكراوى ژمارە (۲۲)

## پۇلىس و ياسا و مافەكانى مروڧ

وەرگىپان و نامادەكرىنى  
سابىر عەبدوڧللا كەرىم

ھاوکاران

نور خالد جەعفەر      بەناز حسن عبداللە  
ئالان محەمەد رەسول      ھەئشۇ عبدالفتاح

كوردستان - ھەولێر

۲۰۰۹



**وہزارتی مافی مروۃ  
بہرئوہبہرایہتی مافی مروۃ سلیمانی**

ناوی کتیب: پولیس و پاسا و مافہکانی مروۃ

وہرگیرانی: سابر عمیدوٹلا کمریم

نہخشہسازی ناوموہو ہمرگ: یہعقوب قادر ہمرؤت

تاہپ: ہہٹشو عبدالفتاح

ہہلہجن: حوسین نہحمہد

تہراژ ۱۵۰۰۰ دانہ

چاہخانہ: چاہخانہی وہزارتی رؤشنیری

لہ ہمرئوہبہرایہتی گشتی کتیبخانہ گشتیہکان/ ژمارہی سپارہنی (۴۶۱) سالی (۲۰۰۹) ی ہینراوہ

لہ زنجیرہ بلاوکر اوہکانی وہزارتی مافی مروۃ ژمارہ (۲۲)

## پیرست

بیشمکی ..... ۵

بەشى يەكەم

رفتاری ئەخلاقی و یاسایی دامودەزگاگانی پۇلیس ..... ۱۱

بەشى دووهم

پۇلیس و جیاوازی نەکردن ..... ۳۳

بەشى سێهەم

بەنەما سنووردەرەگانی مامەتەکردن لەگەڵ بەندگراواندا ..... ۶۹

بەشى چوارەم

میکانیزمی لیکۆئینەموگانی پۇلیس ..... ۸۷

سوپاس و پێزانین ..... ۱۲۵



## پیشہ کی

نؤرجار بهرگویمان ده که ویت که ده لّین "پؤلیس له خزمه تی  
که لدایه"، نه مه لیکدانه وه یه کی دروسته، له راستیشدا نه رکی  
پؤلیس هر نه وه یه. به واتایه کی روونتر ده کریت بلّین  
داموده زگاکانی پؤلیس وه که لایه نی جیبه جیکاری یاسا نه رکیان  
پاراستنی نارامی و سه روسامانی ها ولاتیانه، له و پیناوه شدا  
ده بیّت یه که یه که یه که ی کارمندان پؤلیس له کاتی  
جیبه جیکردنی نه و نه رک و کاروباراندا که له چوارچیره ی یاسا  
په پره وکراوه کاندای پینان سپیدراوه ره چاوی سه رجه م پتوه رو  
بنه ماکانی مافی مرقف بکه ن و خویان له پیشیلکردن و بازدان  
به سه ر نه و مافانه دا بپارینن، به لکو به پیچه وانه وه پتویسته  
داموده زگاکانی پؤلیس پیشه نگی کومه لگه بن و هه میشه ریگرین  
له به رده م پیشیلکردنی مافه کانی مرقف له لایه ن هه رکه س  
ولایه که وه بیّت، چونکه دروستبوونی هه پرده شه بؤ سه ربه رزی و  
پیروزی مافه کانی مرقف ورده ورده کومه لّ به ره و نا نارامی و  
هه لّدر ده بات و ناسه قامگیری ده کات. له سیستمه دیموکراسی



و لیبرالیه کانددا ده زگاگانى پۆلیس وهك کاراکته ریځى یاسایى و مرؤفدؤست یاساو ریساگان جیبه جئ ده کهن وکومه ل له تاوانکارى و پیشیلکارى و لادن ده پاریزن و یه کسانى له بهردهم یاسادا بهرجهسته ده کهن. به لام له سیستمه دیکتاتورى و شمولیه کانددا ده زگای پۆلیس ناشرین و نابوت خوى ده ناسینیت و ده بیته دیوه زمه و داپلؤسیته به سهر کومه لگاوه، بویه نهك ههر ریځرى له پیشیلکارى و تاوانه کان پیناکریټ، به لکو له بهرامبهردا خوى ده بیته ئامرازك بؤ پیشیلکارى و هه ره شه بؤ سهر کومه لگه و له یاسا لاده دات، چونکه سیستمه دیکتاتورى و عهسکه رتاریه کان خویان ده زگاگانى پۆلیس ده کهنه ناوه ندىكى داپلؤسیته رو بهرگىكى ناشایسته و ناهه موارى به بهردا ده کهن. له دووتویى ئه م بهرهمه بچووکه دا، که تایبه ته به پابه ندبوونى داموده زگاگانى پۆلیس و سهرجه م کارمه ندانى راسپێردراو به جیبه جیځکردنى یاساگان و تاوه کو ئیستا وهك پئویست شتىكى ئه وتوى له باره وه باس نه کراوه و نه نووسراوه، ئیمه هه ولمانداوه که مێك به وردى باس له و پئوه ر و بنه ما یاساییه ناوخویى و نئوده وله تیانه بکه ين که وهك سنووریكى دیاریکراو قابیلی به زانندن و بایکۆتکردن نین و دانراون بؤ ئه وهى هیلټىكى ورد و

درشت بۆ دەزگاكانى پۆلىس و پارىزه رانى ياسا دابنن كە  
دەسەلات و ئەرەكانيان تا چەند و تا كۆيە و چى باشە بىكەن  
وچى باش نىيە بىكەن بە پىي ئەرەكى پىشە بىيان.

لە بەشى يەكەمى ئەم بەرەمەدا باسى (رەفتارى ئەخلاقى و  
ياساى پۆلىس و پىوەرە نئودەولەتيانەكانى تايەت بە  
رەفتارى ئەخلاقى و ياساى دامودەزگاكانى پۆلىس و سنوورى  
بەكارهيتنانى هيز لە لاين پۆلىس و لىپرسراوئىتى تاكە كەسى  
پۆلىس و بنەماكانى رىگەگرتن لە لەسئدارەدان لە دەرەوەى  
ياسا و لەسئدارەدانى بى دادگايى) دەرەين، چونكە تەواوى  
مافەكانى مۆڤ لە رەسەنايەتى و مۆركى مۆڤايەتى تاكەكانەو  
هەلدەقوئىت، بۆيە پىويستە لەسەر ئەوكارمەندانەى ياسا  
جىبەجىدەكەن لە هەمووكاتىكدا گوپرايەلى ياساكان بن و رىزيان  
لىبگيرين، هەرەك پىويستىشە لەسەريان كە بە رىكوپىكى ئەو  
ئەركانە جىبەجىبەكەن كە ياسا خستوىەتە سەرئەستويان،  
ئەمەش لە رىگەى خزمەتكردى كۆمەلگا و پاراستنى هەموو  
كەسەكان لە هەموو كارە ناسايەكان دەبىت، بەلام بەمەرجى  
لەگەل پلە وپايەى پىشەى و لىپرسراوئىتياندا بگونجىت.  
هەرەك نابىت ئەو فەرمانبەرەنى ياسا جىبەجىدەكەن

(دادوهران، کارمەندانی یاسایی، پۆلیس، ئاسایش)هیچ کاریک  
ئەنجام بەدن کە ئەرکەکانی سەرئەستۆیان لەکەدار بکات و  
پێویستیشە لەسەریان بەگژەموو ئەو کاروکرده وانه دا بچنەو  
کە نایاسایین و زۆر بەتوندی کاریکەن بۆ قەڵاچوکردنیان.

لە بەشی دووهمیشدا باسی (لەسێدارەدان لە دەرەوێ یاسا  
و لەسێدارەدانی بێ دادگایی و ئەرکی پۆلیس لە  
ئاگادارکردنەوێ پێشێلکارییەکان و پێوەرە نۆدەوڵەتیەکانی  
تایبەت بە جیاوازییەکردن و مافی یەكسانی لەبەر دەم یاسادا و  
بەکارهێنانی هێز و لیپرسراویتی تاکەکەسیی پۆلیس)  
خراوەتەپوو، چونکە بناغەی مافەکانی مرقۆ بەندە لەسەر  
ریژگرتنی کەرەمەتی رەسەنایەتی مرقۆ و سەرچەمی ئەم  
مافانەش بواری دەستکاریکردنیان بۆ نییە، بۆیە نابێت بە هیچ  
شیوەیەك مافەکانی هیچ کەسێک زەوت بکری، لەوێش گرنگتر  
مافەکانی مرقۆ لە لایەن یاسا نۆدەوڵەتی و ناوخوازییە  
کارپێکراوەکانی ناو خودی دەوڵەتەنەو دەپارێزری. بەو  
پێش فەرمانبەرەکان و کارمەندانی پۆلیس بەرپرسیارن لە  
جێبەجێکردنی یاساکان، بۆیە دەبێت گوێرایەکی یاسابن، بەو  
یاسایەنەشەو کە لە پێناوی پاراستن و بەهێزکردنی مافەکانی

مرۆڤدا داپژداون و ئەو ياسا و ريسا مروييانە ريچكەيان  
ليۆەرگرتو، كە بئگومان هەميشە داکۆکيکردن لە مافەکانی مرۆڤ  
و ريزگرتنە لە کايە و کەرەمەتی مرۆڤە يايەتی.

لە بەشی سێيەمدا باسی (ئەرك و لايەنە گشتییەکانی  
کارکردنی پۆلیس لە سیستمە دیموکراسییەکاندا و سەرچاوە و  
سیستم و پێوەرەکانی مافی مرۆڤ لە بەجێگە یاندنی ياسا و  
مامەڵەکردنی بەندکران و بنەما سەرەکییەکانی دادپەرەری  
تایبەت بە قوربانیانی تاوان و پێگەوتننامە و پێوەرە  
نیۆدەوڵەتیەکان) کراوە.

لە بەشی چوارەمدا کە دووبەشی ئەم بەرەمەیه، باسی  
(جیاکاری ئایینی و جیاکاری لە بەرامبەر ئافەرەتان و منداڵان و  
میکانیزمی لیکۆلینەوێکانی پۆلیس و لایەنە تەکنیکیەکانی  
لیکۆلینەوێکان و بەرپێوەبردنی هەوالدەرە نەئینیەکان  
ودەسەلاتی پۆلیس لە دەستگیرکردندا) کراوە کە لایەنێکی  
گرنگی ئەم شیکارە پێکدەهێنێت. بەگشتی سەرجهمی ئەو ياسا  
و بنەما نیۆدەوڵەتیانە ی داپژداون بۆ بەرپێوەچوونی کاری  
دەزگاکانی پۆلیس بە شێوەیەکی دادپەرەرانە، زۆر گرنگە وەکو  
خۆیان جێبەجیبکری. بۆیە دەکرێت بلێین کە دەستەبەرکردنی

کاریگه‌ری کاری پۆلیس سه‌لیقه و توانایه‌کی پیشه‌یی و  
ته‌کنیکی زۆری پێویسته، به‌لام ئاستی تواناکان هه‌رچه‌ندێک بێت  
کاریگه‌ری ره‌های کاره‌کانی پۆلیس به‌بێ پشتیوانی و هاوکاری  
هاولاتیان به‌دینایه‌ت.

به‌پێی پێویست هه‌ولمانداوه با به‌تێکی نوێ پێشکەش بکه‌ین  
که به‌که‌می وروژێنراوه و باسی لێوه‌کراوه، ئه‌مه له‌ کاتێکدا به‌که  
سه‌رجه‌م داموده‌زگاکانی پۆلیس به‌ هه‌موو پله و مه‌راتبه‌کانیان  
وکارمه‌ندانیه‌وه پێویسته هۆشیاری و زانیاری ته‌واویان  
له‌باره‌ی یه‌که‌یه‌که‌ی ئه‌و بنه‌ماو پێوه‌رومه‌ودا یاساییه‌ی  
کارکردنی رۆژانه‌یان هه‌بێت که له‌م شیکاره‌دا به‌ وری  
ئاماژه‌یان بۆکراوه.

سابیر عه‌بدوڵلا کریم

**بەشى يەكەم**

**رەقتارى نەخلاقى و ياسايى  
دامودەزگاكانى پۇلىس**



## تەۋەرى يەكەم

### پىۋەرە نىۋدەۋلە تىيەكانى رەقتارى نە خلاقى و ياساى پۇلىس

تەۋاۋى مافەكانى مۇۋلە رەسەنايەتى و مۇركى مۇۋايەتى  
تاكەكانەۋە ھەلدەقۇلئىت، بۇيە پىۋىستە لەسەر ئەۋكارمەندانەى  
ياسا جىبەجىدەكەن لە ھەموو كاتىكدا گۇيرايەلى ياساكان بن و  
رەزىيان لىبگىرەت، ھەروەك پىۋىستىشە لەسەريان بە رىكۇپىكى  
ئەۋئەركانە جىبەجىبەكەن كە ياسا خستىۋەتى سەر ئەستۇيان،  
ئەمەش لە رىگەى خزمەتكردى كۈمەلگا و پاراستنى ھەموو  
كەسەكان لە ھەموو كارە ناسايەكان دەبىت، بەلام بەمەرجى  
لەگەل پلە وپايەى پىشەى و لىپرسراۋىتىاندا بگونجىت. نابىت  
ئەۋفەرمانبەرەنى ياسا جىبەجىدەكەن ھىچ كارىك ئەنجام بەن  
كە ئەركەكانى سەرئەستۇيان لەكەدار بكات و پىۋىستىشە  
لەسەريان بەگۇ ھەموو ئەۋكارو كردهۋانەدا بچنەۋە كە  
ناياساين و زۇر بەتوندى كارىكەن بۇقەلاچوكردىيان. دەبىت  
ئەۋكارمەند و فەرمانبەرەنى راسپىردراون بە جىبەجىكردى



ياساكان، ريز له كه رامه تيان بگرن و پاريزگارييان لي بگهن،  
 هه روهك له سهريانه پاريزگاري له مافه كاني هه موو مروفه كان  
 بگهن و ريگه نه دهن له كه دار بگريڻ و ئهركي ئه وانيشه لايه نه  
 په يوه نديداره كان ئاگادار بگه نه وه له هه ر پيشييلكاري و  
 بازدانك به سهه ر ئه و ياسا و ريساو بڼه مايانه دا كه مافه كاني مروفه  
 ده پاريزڼ و له پيشييلكردن دوور يان ده خه نه وه.

له هه موو ريوشوين و كاروباره كاني پوليسدا داد په روهري و  
 جياوازي نه كردن و گونجاندن و ريتمي مروفايه تي په يره و  
 ده كريت.

۱- پيوه ره نيو ده وله تيه كاني مافه كاني مروفه كه  
 په يوه نديدارن به جيبه جيكردي ياساكان و بناغه يه كي  
 ته ندروست پيكد هينيت بۆ چوني تي رفتار كړدي هيزه كاني  
 پوليس به شيوه يه كي ياسايي و ئه خلاقي، به لام هه نديك له م  
 پيوه رانه راسته وخو په يوه ندييان به رهفتاري ئه خلاقي كاري  
 پوليسه وه هه يه و هه نديكي تريشيان چه ند كي شيه كي ئه خلاقي  
 بۆ ده زگاكان و كارمندانى جيبه جيكردي ياساكان دروست  
 ده كهن.

۲- بناغەي مافەكانى مړوځ بېنده له سەر رېزگرتنى  
كه رامه تى ره سه نايه تى مړوځ و سه رجه مى ئەم مافانهش بوارى  
ده ستكارى كردن يان بۆ نيه، بۆيه نابيت به هېچ شپوه يه ك  
مافه كانى هېچ كه سيك زهوت بكرت، له وهش گرن گتر مافه كانى  
مړوځ له لايه ن ياسا نيوده وله تى و ناوخوييه كارپيكاو ه كانى ناو  
خودى ده وله تانه وه ده پاريزريت.

۳- به و پتيه ي فه رمانبهران و كارمەندانى پوليس  
به رپرسيارن له جيبه جيكردى ياسا، بۆيه ده بيت گوپرايه لى  
ياسابن، به و ياسايه نه شه وه كه له پيناوى پاراستن و  
به هيزكردى مافه كانى مړوځدا دارپژراوه، بۆيه له نه نجامدا  
ده زگاكانى پوليس ده بيت ريز له و بنه ما سه ره كيانه بگرن كه  
نه و ياسايانه ريچكه يان ليتوه رگرتوه كه بيگومان هه ميشه  
داكوكيكردن له مافه كانى مړوځ و ريزگرتنه له كايه و كه رامه تى  
مړوځايه تى.

۴- نه و بناغەيه ي كه ره فتارى نه خلاقى و ياسايى پوليس  
له سهرى بېنده، برتبه له ريزگرتنى ياساكان و كه رامه تى  
مړوځايه تى له ريگه ي نه وانيشه وه ريز له مافه كانى مړوځ  
ده گيريت .

به گشتی ئه رکی جیبه جیکردنی یاساکان و پاراستنی  
بارودۆخی گشتی له م (۲) بنه مایه ی خواره وه خۆیان  
ده بیننه وه :

- پێزگرتن و گوێرایه ئی کردنی یاساکان.
- پێزگرتن له که رامه تی مرقایه تی.
- پێزگرتن و پارێزگاریکردن له مافه کانی مرقۆ به گشتی.

## تەۋەرى دوۋەم

### حوكەمە ديارىكراۋەكانى كە پەيوەندىيان بە رەفتارى نە خلاقى و ياساىى كارى پۆلىسەۋە ھەيە

۱. بەگشتى ئەۋبەمايانەى باسيان لىۋەكرا، ھەردوۋ  
ماددەى (۸،۲) لە رىساي بىنەماكانى رەفتارى كارمەندانى  
راسپىردراۋ بە جىبەجىكردى ياساكان ئاماژەيان بۆ كىردوۋە.  
كاتىك كۆمەلەى گشتى نەتەۋە يەكگرتوۋەكان بەپىى برىارى  
(۱۶۹-۲۴) لە (۱۷) كانونى يەكەمى (۱۹۷۹) دا ئەم رىسايەى  
پەسندىكر، لە ھەمان كاتىشدا دانى ناۋە بەۋئەركە گرنگەى كە  
دەكەۋىتە ئەستۆى كارمەندانى راسپىردراۋ بە جىبەجىكردى  
ياساكان و رىزگرتىيان لەكەرامەتى مۇۋفائەتى و بىنەماكانى مافى  
مۇۋ، ھەروەك ھانى ئەۋەشەدەدات كە ئەۋپىۋەرانەى لەۋ  
رىسايەدا باسكراۋن بىنە بەشېك لە بىروباۋەپى ھەموۋ يەككە لەۋ  
فەرمانبەر و كارمەندانى ئەركىيان جىبەجىكردى ياسايە،  
ئەۋىش لە رىگەى راھىتان و ھۆشياركىردنەۋەيانەۋە.

ب. یاسای بنه ماکانی رهفتارکردنی جیبه جیکارانی یاسا که  
(۸) ماده له خۆده گریت به م شیوه یه ی خواره وه:

ماده ی (۱) :- پتویسته له سه ر کارمه ندانی راسپێردراو به  
جیبه جیکردنی یاسا و سه رجه م ئه و ئه رکانه ی راپرسی  
ئه ستۆیان کراوه جیبه جییان بکه ن، ناوه پوکی ئه م ماده یه ش  
هه موو فه رمانبه ران و کارمه ندانی به رپرس له جیبه جیکردنی  
یاسا ده گریته وه، واته ئه وانه ی که ده سه لاته کانی پۆلیس  
جیبه جیده کهن، به تایبه تیش ده سه لاتی ده ستگیرکردن و  
ده ستبه سه رکردن و گلدانه وه.

ماده ی (۲) :- ده بیئت کارمه ندانی راسپێردراو  
به جیبه جیکردنی یاسا له کاتی هه ستانیان به ئه رکه کانیان ریز  
له که رامه تی مروفایه تی که سه کان بگرن و پارێزگاری لێکه ن،  
ئه مجۆره رهفتاره ش بۆ هه موو مروفه کانه به بی جیاوازی.

ماده ی (۳) :- رێگه نادریت به کارمه ندانی راسپێردراو به  
جیبه جیکردنی یاسا هیز به کاربهێتن، ته نها له کاتی زۆر پتویسته  
نه بیئت، واته له و سنووره دا که راییکردنی ئه رکه که یان  
واده خوازیت.

ماددهی (٤): - پټويسته کارمندانې راسپېژدراو به جيبه جيکړدنې ياسا ته و نه پټنيانېه بپاريزن دهر ياره ي چه ند مه سه له يه کي به رده ستيان که پټويسته پاريزگاري له نه پټنيان بکړيت، چونکه نه و کاره ده چي ته خانې دادپه روهري و چواچي وه ي جيبه جيکړدنې کاره کانيان.

ماددهی (٥): - قه ده غه کړدنې ته شکه نه ددان و جوړه کاني تري خراپ مامه له کړدن به شي وه يه کي ره ها، هه روه ک ريگه ش نادرېت به هيچ کامېک له فەرمانبهران و کارمندانې جيبه جيکاري ياسا کان که فەرمانځکي سه روي خويان بکه نه پاساو بؤ ته شکه نه ددانې که سه کان، به تاييه تي له باروودځي شه ردا، يا خود له کاتي بووني مه ترسي له سه ر ئاسايشي نه ته وه يي.

ماددهی (٦): - پټويسته کارمندانې راسپېژدراو به جيبه جيکړدنې ياسا شه ونخوني بکه ن بؤ دابېنکړدنې پاريزگاري ته واو له ژيانې نه و که سانه ي که له نه ستويان دان.

ماددهی (٧): - پټويسته کارمندانې راسپېژدراو به جيبه جيکړدنې ياسا دوور بکه ونه وه له نه نجامداني هه ر کارېک که

ببیته مایه ی خراپکردنی ئه سئو پاکیان یان له که دارکردنی که سیتیان.

مادده ی (۸):- پتویسته له سه ر کارمه ندانی راسپێردراو به جیبه جیکردنی یاسا ریژی بنه ماکانی رهفتاری یاسایی بگرن، هه روه ها له سه ریشیانه ریگه نه دن هه چ پیشیلکارییه ک روویدات، به لکو به وپه پی بوئیه وه رووبه پووی پیشیلکارییه کان ببنه وه، هه روه ها پتویسته له سه ریان ئاگاداری لایه نه په یوه نیداره کان بکه ن له باره ی ئه و پیشلکارییه ی که رووده دن.

شیاووی باسکردنه فه رمانه بالاکان و بارودۆخه تاییه تییه کان که له مادده ی (۵) ی سه ره وه دا ئاماژه ی پیکراوه له گه ل ئه رکی ئاگادارکردنه وه له روودانی هه ر پیشیلکارییه ک که له مادده ی (۸) دا ئاماژه ی پیکراوه، دوو مه سه له ی زۆر گرنگن له چوارچێوه ی رهفتار و هه لسوکه وته کانی ده زگا کانی پۆلیس. پتویسته ئه وه بو تریت که ئه م بنه ما یاساییانه به چه ند بناغه یه کی نمونه یی و شایسته داده نرێن بۆ داپشتنی یاسا و ریسایه کی نیشتمانی له ناوخوا ی ولاته کاندایه که تاییه ت بن به دیاریکردنی ئه رک و کاره کانی فه رمانه رانی پۆلیس.

## رهفتارهکانی پوئیس و بهکارهینانی هیژ

نۆر گرنگه له م قوناغه ی ئیستای مروفایه تیدا که بنه ما سه ره کییه کانی تاییه ت به به کارهینانی هیژ و چه کی ئاگرین (زیندوو) له لایه ن کارمه ندانی راسپێردراو به جێبه جیکردنی یاسا بخزێته به رباس و لیکۆلینه وه، به تاییه تیش بنه مای ژماره (۱) که ده لیت ( پێویسته له سه ر حکومه ته کان و داموده زگاکانی تاییه ت به جێبه جیکردنی یاسا مه سه له ی ره فته ارکردنی په یوه ندیدار به به کارهینانی هیژ و چه کی ئاگرین به شیوه یه کی به رده وام بخه نه پێشچاوی خۆیان و لێیان بێئاگا نه بن.) له راستید ئه م کاره ش پێویستی به دانانی چه ند سیستم و چوارچێوه یه کی گشتی مه یه، له گه ل به رجه سه ته کردنی ئه نجامی مه شق و راهینه نه کان که له بواری تیۆری و پراکتیکی له بواری به کارهینانی هیژدا ره نگ ده داته وه.



## لېږسراویتی تاکه که سیی پۆلیس

هەندیک یاسا و ریڤای تایبەت هەن که باس لە لېږسراویتی تاکه که سیی کارمەندانی پۆلیس دەکەن لە چواچێوهی رەفتاری ئەخلاقى و یاسایی دەزگاکانى پۆلیسدا، بە شیوهیەکی گشتی دەکریت بەمۆره بخرینه پوو:

۱- ریکەوتننامەى بەگژداچوونەوهی ئەشکهنجەدان و شیوازهکانى مامەلەکردن و سزادانى تووندو نامرۆفانە و سوکایەتیکردن. بڕگەى (۳) لە ماددەى (۲) ی ئەم ریکەوتننامەى دەلێت "هەرگیز نابێت ئەو فەرمانانەى که لە لایەن بەرپرسیانى خاوەن دەسەلات و پلە بەرزترەوه دەردەچن، بکرینه یاسایەکیان پەیرەویک بۆ ئەشکهنجەدانى مۆفەکان". ئەم حوکمە یاساییە بەسەر هەموو کارمەندان و فەرمانبەرانى گشتى یان هەر کەسێک که بە سیفەتیکی رەسمى کاردەکات جێبەجێدەکریت، بەم پێش بەسەر هەموو کارمەندانی پۆلیسدا جێبەجێدەکرین، بەلام بە مەرجێک یاسای بنەماکانى رەفتارى کارمەندانى راسپێردراو بە جێبەجێکردنى یاساکان که پێشتر ئاماژەمان پێکرد، حوکمێکی هاوشیوه بگریته خۆ .

۲- ماددەى (۵) لە تۆمارى بنەماکانى رەفتارکردنى کارمەندانی جێبەجێکاری یاسا دووبارە تەئکید لەسەر

قه دهغه كړدنې نه شكه نجه دان ده كاته وه، وانا هيچ كه سيك له كارمه ندانې راسپېردراو به جېبه جيكردنې ياساكان بؤى نيه فرمانيكي سهروى خوى به پاساو بيتيته وه بؤ په پره وكردن، يان به كارهيټناني نه شكه نجه دان دږى مرقفه كان.

بنه ما سهره كيهه كانى تايبه ت به به كارهيټناني جهه ك له لايه ن پولي سه وه

نه م بنه مايانه سى ره گزى سهره كى ده گرنه خو كه ئاماژه ده كهن بؤ لپرسراويټى تاكه كه سى له ده زگاكانى پوليسدا به مشپوه يه لاي خواره وه:-

۱- ده بيت حكومه ته كان و داموده زگاكانى جېبه جيكردنې . ياساكان نه گره اتوو ئاگادارى به كارهيټناني هيژو چه كى ئاگرين بن، ياخود له كاتيكد كه وا پيوسته بزائن نه و كارمه ندانه له ژير فره مانى نه وانه دا كارد ه كهن بؤ جېبه جيكردنې ياسا په نا يان بر دوه ته به ر به كارهيټناني هيژو و توندوتيزى به شيوه يه كى نا ياسايى، بيټه وهى نه و هه نكاوانه په يره و بكه ن كه پيوسته له سهر يان په يره وى بكه ن بؤ ريگه گرتن، له به كارهيټناني هيژ، يان راگرتن، يان ئاگادار كړنه وهى سهروى خويان له و باره يه وه.

ب- نابیت حکومه ته کان و داموده زگاکانی جیبه جیکردنی یاسا هیچ سزایه کی جینائی یان ته مبیکاری (تادیب) به سهر نه و کارمه ندانه ی پۆلیسدا به سپینن که دژی به کارهینانی هیژو چهک راده وهستن، نه مهش وهک پابه ندبوونیک به بنه ماکانی شیوازی ره فتارکردنی پۆلیس و سه رجه م کارمه ندانی راسپێردراو به جیبه جیکردنی یاسا، یاخود نه وانه ی پابه ندن به م بنه ما و یاسا سه ره کیانه .

ت- گوپراهی بۆ فه رمانه کان ی سهرۆک و به رپر سه کان نابیت ره تبکریته وه و نه گه ر کارمه ندانی پۆلیس بزائن که فه رمان به به کارهینانی هیژو چهکی ئاگرین ده بیته هۆی مردنی که سیک، یاخود بریندارکردنی به شیوه یه کی سهخت، فه رمانیک ی نایاساییه . هه روه ها نه گه رهات و کارمه ندانی پۆلیس ده رفه تیک ی گونجاویان له به رده ستدا بیت بۆ جیبه جینه کردنی فه رمانه که . ماده ی (۲۶) له م بنه مایه دا ده لیت "به رپرساریتی ده که ویته نه ستۆی فه رمان به رانی پله به رزی پۆلیس، واته نه وانه ی که فه رمانی نایاسایی ده رده که ن بۆ جیبه جیکردنی دژی مرقفه کان".

## ته وهری چوارهم

### بنه ماكانی ریځه گرتن له له سیداره دان له دهره وهی یاسا و له سیداره دانی بی دادگایی

به گشتی له چواچپوهی بنه ماكانی ریځه گرتن له  
جیبه جیگردنی له سیداره دان له دهره وهی یاسا و له سیداره دانی  
درېدانه و بی دادگایی کردن، دوو بنه مای بنه پره تی  
له خورده گرت، هره که یان نه و حوکمانه دیاریده کات که ناماژه  
ده کهن بۆ لپرسراویتی تاکه که سی پۆلیس له کاتی  
جیبه جیگردنی یاسا کاندایا به مشپوهیه :

۱- پتویسته له سهر حکومته کان ریځه له نه فسر و  
فرمانبرانی پله بهرز و دهسه لاتو گشتیه کان بگرن له  
دهرکردنی نه و فرمانانوی که ریځه ددهن به کهسانی ترهر  
جوړیک له جوړه کانی له سیداره دان نه نجامبدن له دهره وهی و  
یاسا و به بی دادگایی، یاخود نه نجامدانی له سیداره دان به  
شیپوهیه کی درېدانه، یان هاندان بۆ نه نجامدانی نه و کاره. هر  
که سیکیش له وان مافی هیه و پتویسته به نه رکی موقوفانه ی

خوی بزانیّت که گوڤرایه‌لی ئەو فرمانانه نه‌بیّت، چونکه  
نایاسایی و نامرۆفانه.

۲- هاوکات له‌گه‌ڵ پێشیلکردنی بنه‌مای (۱) له‌ سه‌ره‌وه،  
نابێت هیچ فرمانێک که له‌ سه‌رۆکێک یان له‌ ده‌سه‌لاتێکی  
گشتیه‌وه ده‌رده‌چێت، بکریته بیانوو بۆ ئەنجامدانی سزای  
له‌سێداره‌دان له‌ ده‌ره‌وه‌ی یاسا و به‌جۆریکی درێندانه و بێ  
دادگایی کردن. ده‌کرێت که‌وره به‌پرسان و فه‌رمانبه‌ران و  
خه‌لکانی تریش له‌ فه‌رمانبه‌رانی گشتی ده‌وله‌ت به‌پرسیار  
بکرین له‌ به‌رامبه‌ر ئەو کارانه‌ی که ئەو که‌سانه ئەنجامیان  
ده‌ده‌ن کاتیکی له‌ ژێر فه‌رمانی ئەواندا کارده‌که‌ن، به‌لام ئەگه‌ر  
بیّت و ده‌رفه‌تیکی گونجاویان بۆ هه‌لبه‌وه‌یت تا ریگه له  
ئەنجامدانی ئەو جۆره کار و رفتارانه بگرن، پێویسته دوودڵ  
نه‌بن.

ئه‌رکی پۆلیس له‌ ئاگادارکردنه‌وه‌ی پێشیلکارییه‌کان  
هه‌روه‌ک پێشتر ئاماژه‌مان پێکرد که ماده‌ی (۸) له‌ یاساکانی  
ره‌فتارکردنی کارمه‌ندانی راسپێردراو بۆ جێبه‌جێکردنی یاسا،  
باسی ئه‌رکی کارمه‌ندانی پۆلیس ده‌کات له‌ ئاگادارکردنه‌وه‌ی

سەرۆی خۆیان له هەر پێشیلکارییهك كه روودبات. بۆیه دهقی  
 ئهم ماددهیه به فیعلى بهسەر ئهو کارمه ندانه دا دهسه پێنیت كه  
 ههست به روودانى یان نزیكبوون له روودانى هەر پێشیلکردنیكى  
 مافه كانى مڕۆڤه بیت، بۆیه دهبیت یه كسهر لایه نه  
 په یوه ندىداره كانى لى ئاگادار بکه نه وه، به تايبه تیش ئهو  
 دهسه لات و دهزگا تايبه تمه ندانه ی كه دهسه لاتیان هیه له  
 لێپچینه وه یان رێگه گرتن و نه هیشتنى سته مكاریدا. به پێى ئهم  
 مادده یه، پێویسته له سهر کارمه ندانى راسپێردراو بۆ  
 جێبه جیکردنى یاسا ئهو ئاگادارکردنه وانه له دهره وه ی زنجیره ی  
 ههره مى پله و پایه كاندا ئه نجام نه دهن، ته نها له و حاله تانه دا  
 نه بیت كه رێگه ی خێراتر و کاریگه رتر ده گیریت بهر بۆ  
 ئه نجامدانى کاره كه به سه رکه وتوویى.

ههروه ها بڕگه ی (٢) له مادده ی (٧) ده لێت "ئهو کارمه ندانه ی  
 پۆلیس كه گومانیان هیه یاخود پێیانوايه پێشیلکردنى ئهم  
 کۆمه له بنه ما یاسایه له لایه نێكى دیاریکراوه وه ده کړیت،  
 له سه ریا نه له کاتى پێویستدا یه كسهر مه سه له كه بگه یه ننه  
 ده سه لاته كانى سه رۆی خۆیان، یا هیچ نه بیت له سه ریا نه  
 ده سه لات و داموده زگا تايبه تمه نده كانیان لى ئاگادار بکه نه وه،

واتا ئەوانەى كە دەسەلاتى لىپپىچىنەوہى ياساىى و لابردن و  
نەهیشتنى ستمەكارىان ھەيە.

بەگشتى سەرچەمى ئەو ياسا و بنەما نۆدەولەتبانەى  
دارپىژراون بۆ بەرپۆھەچوونى كارى دەزگاكانى پۆلىس بە  
شىۋەيەكى دادوۋەرانە، زۆر گرنگە ۋەكو خۆيان جىبەجىبىكرىن.  
دەبينىن كاتىك بارودۆخىكى ئاناساىى روودەدات يا لە كاتى  
بارى فرىاكەوتنى گشتىدا ھىزەكانى پۆلىس دەكەونە ژىربارى  
گوشارىكى گەورە بۆ ئەوہى ئەدائى كارەكانىيان گارىگەر بىت و  
ئەنجام بەدەستبەھىننىت، ئەم گوشارانەش بەگشتى لە  
سەرچاۋەيەكى سياسىيەوہ يان لە رىگەى راي گشپەوہ يا لەناو  
خودى دەزگاكانى راسپىژدراو بە جىبەجىكردى ياساكانەوہ  
سەرھەلدەدەن. بۆيە لەم بوارانەدا چەندىن كىشە و گرفتى  
ياساىى و ئەخلاقى دىنە بەردەم تاكەكانى ھىزى پۆلىس لە كاتى  
جىبەجىكردى پىۋەرە مرۆپىيە نۆدەولەتپەكاندا، چونكە ھەرگىز  
جىبەجىكردىيان كارىكى ھەروا ئاسان نىيە، بەلام ھەمىشە بە  
سەرچاۋەيەكى بەسوود دەدرىنە قەلەم بۆ سەرگەوتنى  
ھەريەكىك لە كارمەندانى دەزگاكانى جىبەجىكردى ياسا لەو  
ئەركانەى خراۋەتە سەر ئەستۆيان. واتا رەفتارى پۆلىس و

ئەخلاقى و ياسايى ئەو دەزگايانە وادەخوازىت كە پىۋىستە لەسەرفەرمانبەرەن و دامودەزگاكانى پۆلىس ھەولەبدەن بۆ ھىنانەدى دادپەرورەرى و كارىگەرى پىشەيى لەگەل رەچاوكردنى رىزگرتن لە مافەكانى مرقۇ و بەھاي مرقۇايەتى لە يەك كاتدا، چونكە دەستەبەركردنى كارىگەرى كارى پۆلىس سەلىقە و توانايەكى پىشەيى و تەكنىكى زۆرى پىۋىستە، بەلام ئاستى تواناكان ھەرچەندىك بىت كارىگەرى رەھاي كارەكانى پۆلىس بەبى پىشتىوانى و ھاوكارى جەماوەر بەدىنايەت. لەوھش گرنگتر بەدەستەيتانى پىشتىوانى و ھاوكارى جەماوەر لە كاتىكدا دەستەبەردەكرىت كە رەفتارى پۆلىس بە شىۋەيەكى ياسايانە و مرقۇدۆستانە بىت، چونكە ھەمىشە رەفتارى توندوتىز و داپلۆسىنەرەنەي پۆلىس ھەستىكرەن بە ترس و رقلېبونەوھ دروستدەكات، بۆيە لە ئەنجامدا ئەمجۆرە دامودەزگا پۆلىسيانە شايانى ئەوھ نىن لەلەيەن خەلگەوھ پىشتىوانيان لىبكرىت و بە ھەند وەرەبگىرىن.

بۆ جىبەجىكرەن ئەو پىۋەرە ياسايە ئەخلاقى و نۆدەولەتيانە بە شىۋەيەكى پراكتىكيانە و بە ئامانجى



سەرخستىيان، پېۋىستە كارمەندانى پۇلىس پەيرەۋى ئەم  
ھەنگاۋانە بكن:-

۱- بەشدارىكىردن لە پرۆگرامەكانى مەشق و راھىتان لە  
كاتى خزمەتكردندا بۆ ئەۋەى تىگەيشتنىكى باشيان ھەبىت  
لەبارەى دەسلەتە ياسايەكانيان و ئەو كۆت و بەندانەى دىتە  
رىگەيان .

۲- نابىت ھىچ كارمەندىكى پۇلىس گۆيرايەلى بۆ  
فەرمانىكى سەرووى خۆى بكتە پاساۋ بۆ ئەنجامدانى  
پىشلىكارى مافەكانى مرقۇ بە جۆرىكى نارەۋا، بۆ نمونە ۋەك  
كوشتن و ئەشكەنجەدانى نامرقۇانە بە شىۋەيەكى ناپاسايى و  
دوور لە پىۋەرە مرقۇايەتییەكان.

۳- كۆكردنەۋەى زانىارى ورد دەربارەى رىۋوشوینەكانى  
بەدۋادچوونى سكاللا و ئاگاداركردنەۋە لە پىشلىكارىيەكانى مافى  
مرقۇدا.

۴- لەبەرچاۋگرتنى پاراستن و داکۆكىكردن لە مافەكانى  
مرقۇ لە ھەموو سىياسەت و ستراتىژە پەيرەۋكراۋەكانى پۇلىس و  
ھەموو ئەۋفەرمانانەى لەلایەن سەرۆكەكانەۋە دەردەچن و  
بەسەرياندا دەدرىت.

- ۵- لیڳولڻه وهی ته واو ته ندرست له هه موو راپورته کان و  
سکاڻا کانی تایبته به پیشیلکاریه کانی مافی مړوځ.
- ۶- دانانی کلښه یه کی تایبته به رهفتارو جموجوڼه کانی  
داموده زگا کانی پولیس به مه رجیک نه و کلښه یه هه موو پیوه ره  
نیوده وڼه تییه کانی تایبته به نه رکی کارمه ندانی راسپیږدراو به  
جیبه جیکردنی یاسا کانی تیادا بنووسریته وه.



**به‌شی دووهم**

**پۆلیس و جیاوازی نه‌کردن**



## تەۋەرى يەكەم

### لايەنە گشتيپەکانى پيۋەرى جياۋازى نەگەردن

چەند بىنەمايەكى سەرەكى:

- ھەموو مەۋقەكان بە ئازادى لە دايك دەبن و يەكسانن لە ئەرك و مافەكاندا و ريزگرتنى كەرامەتى مەۋقايەتى بۆ ژيانى كۆمەلگاكان كاريكى پيۋىستە.
- دەپپت ھەموو ئەوانەى ياسا جېبەجېدەكەن لە خزمەتى كۆمەلگادا بن و ھەموو تاكەكان بپاريزن لە روبەپووبونەۋەى كارى نابەجى و نامەۋقانە.
- ھەموو مەۋقەكان لە بەردەم ياسادا يەكسانن و بەبى جياۋازى مافى ئەۋەيان ھەيە ياسا پاريزگاربيان لىبكات و لەگەل ئەۋانى ديكەدا جيايان نەكاتەۋە.
- پيۋىستە پۆليس پەپرەۋى جياكارى نەكات لە نيۋان مەۋقەكاندا لەسەر بناغەى (رەگەز، ئيتنيك، ئاين، زمان، رەنگ، بيروپاي سىياسى، رەسەنايەتى نەتەۋەيى، مۆلكداريىەتى، شوپنى لەدلىكبون يان ھەر ھۆكارىكى تر).

- سىياسەتەكانى دامەزناندىن و كارپىيدان و راسپاردن و  
بەرزكردنەۋەى پلە و پاىە لەناو دامودەزگاكانى پۆلىسدا دوور  
بىت لە ھەر جۆرىك لە جۆرەكانى جىاوازيكردنى نامەشروع و  
نابەجى.

يەكەم: پىۋەرە نىۋدەۋلەتپىيەكانى تايبەت بە  
جىاوازينەكردن

مىساقى نەتەۋە يەكگرتوۋەكان دووپاتى دەكاتەۋە كە  
دەبىت دەۋلەتانى ئەندام باۋەپپيان ھەبىت بەھەموو ئەۋ مافە  
سەرەكپانەى كە داپىژراون بۆ رىزگرتن لە كاپە و بەھاكانى  
مروڤ، ھەرۋەك دەشبىت بە يەكسانى مافەكان بە ھەمووان  
بدەن. لەلايەكى تىرشەۋە پىۋىستە لەسەر دەۋلەتان بەلەن  
نوڤىكەنەۋە بە بلاۋكردنەۋەى ھۆشيارىيەكانى رىزگرتن لە  
مافەكانى مروڤ و ئازادىيە بنەپرەتپىيەكانى خەلك بە گشتى،  
ھەرۋەھا ھاندانى سەرچەم پىكھاتەكانى بۆ پەپرەۋكردنى ئەۋ  
كارە بەبى جىاوازيكردن بەھۆى رەگەز يان زمان يان  
ئايىن...ھتد.

ا- هه موو په یماننامه جوړاوجۆره کانی تایبته به مافه کانی مړوځ، دهوله تان پابه ند ده کهن به ریڅگرتن له و مافانه ی که له و په یماننامه دا به وردی باسکراون بڼو له به رچاوگرتنی مافی هه مووان به بڼو جیاوازی. بڼو نمونه برکته ی (۱) له ماده ی (۲) ی ریڅه تننامه ی نیوده وله تی تایبته به مافه مه دهنی و سیاسیه کان پیداکړی ته واو له سهر نه م مه سه له یه ده کات.

ب- له کاتیکدا نه گهر دهوله تانی نه ندام پابه نندیه یاساییه نیوده وله تیبه کانی سهر نه ستویان جیبه جیبه کن یان جیبه جیبه ننه کن، له ریڅه ی مامه له و رهفتاری نه و کارمه ندانه ی که له جیاتی دهوله ت په پره وی ده سه لاته کان ده کهن. بڼو نه زور گرنگه کارمه ندانی ده زگا کانی پولیس له بنه مای سهره کی جیاوازینه کردن تیڅه کن و ریڅی لیڅکن. سهرباری نه وهش زور گرنگه کارمه ندانی پولیس تیڅه یشتنیان بڼو سهرجه م ماده و دهقه کانی مافه کانی مړوځ و یاسا و ریڅا ناوخوییه کان هه بیت، چونکه هه موو نه و دهقه یاساییانه له کاردان بڼو جیبه جیبه کردنی نه و بنه ما سهره کییه.

ت- بنه مای جیاوازینه کردن خوئی له خویدا بناغه یه کی سهره کی و جه وهرییه بڼو پاراستن و پته وکردنی مافه کانی مړوځ



و ئازادىيەكان، بۆيە سەرجه مى تاكهكانى ناو خىزانى مۇقايەتى مافى يەكسانيان بۆ دەستەبەركراوه، ئەو مافانەش ھەرگىز بوار بۆ دەستكارىكىردن ئىيە، چونكى ئەو مافانە لە بەھاي رەسەنى مۇقايەتى و شايستەيى كايەي ھەموو تاكهكانى كۆمەلگاي مۇقايەتى ۋەرگىراون، بەگشتىش ھەمويان مافى جىھانين.

پ- ئەو بنەما سەرەكپانەي پىۋەرى جياوازينەكردن لە مافەكاندا دەيانگىرتەۋە ئەمانەن:

- يەكسانى لە مافەكاندا.

- دەستكارىنەكردنى مافەكان بە ھىچ شىۋەيەك.

- بە جىھانىكىردنى مافەكان.

ج- مافى تاك لە دانپىدانان بە كەسىتى ياسايدا كە لە ماددەي (٦) جاپنامەي گەردوونى مافەكانى مۇقدا ھاتوۋە "ھەموو مۇقايەك لە ھەر جىگەيەك بىت مافى ھەيە دان بە كەسىتى ياسايدا بنىت". ھەمان ئەم مافە لە دووتويى ماددەي (١٦) ي رىكەتنامەي نىۋدەۋلەتى تايەت بە مافە مەدەنى و سىياسىيەكاندا باسكراۋە.

ح- دانپیدانان به که سیتی یاسایی مروف مافیکی سه ره کییه له سیسته میکدا که مافه کانی مروف به پیی یاسا تیایدا پاریزراو بیت. ده کریت بییه ریکردنی مروف له مافه بیته هوی بییه ریکردنی له چه ندین مافی تریش، چونکه نه وه مافیکه سه رجه ماولاتیانی ده ولت به بی جیاوازی هه یانه له چوارچیهی بوونی یه کسانی و مافی یاسایی به رکه مال و فه راهه مکرودا.

دووهم: مافی یه کسانی له به ردهم یاسادا

مافی یه کسانی له به ردهم یاسادا به پیی ماددهی (۷) له جارنامهی جیهانی مافه کانی مروف چه سپینراوه که ده لیت "هه موو مروفه کان له به ردهم یاسادا یه کسانن و پیویسته به بی جیاوازی له لایه ن یاساوه پاریزگاراییان لیکریت و مافه کانیا ن پی شیل نه کریت له نه نجامی هاندانی جیاوازی کردنه وه".

پیکه تننامهی نیوده ولته تی تایبته به مافه مه ده نی و سیاسییه کانیش چه ند بنه مایه کی هاوشیوهی جارنامهی جیهانی کرتووه ته خو، به وهی که پیویسته یاسا هه موو جوړه کانی

جياوازيکردن قەدەغە بکات لەبەر ھەر ھۆيەك بێت وەك (رەگەز، ئتنيك، رەنگ، زمان، ئاين، بيروپاي سياسي). ماددەى (٢)ى ميساقى ئەفەريقى بۆ مافەکانى مرۆڤ و گەلانىش ئەو دەوپاتدەکاتەوہ كە " ھەموو مرۆڤەکان لەبەردەم ياسا يەكسانن و ھەموو تاکيک مافى ھەيە پاريزگارى ياسايى ليککړت بە يەكسانى لەگەل مرۆڤەکانى تر". ھەر وەھا ریکەوتننامەى ئەمريکى بۆ مافەکانى مرۆڤ ھەمان بنەماى تېدايە، ئەو تە ماددەى (٢٤) لە و ریکەوتننامەيە دەلالت "پيويستە مافى يەكسانى لەبەردەم ياسادا بەبى جياوازي بۆ ھەموو مرۆڤەکان دەستەبەر بکړت". بە راستى کارکردن بەم بنەما و پيوەرانیە لەناو دامودەزگاكانى پۆليسدا گرنگە، چونکە مانای ئەو دەگەيەنن كە پيويستە لەسەر پۆليس بە يەكسانى پاريزگارى بۆ ھەمووان داين بکەن لە کاتى جيبەجیکردنى ياساکاندا. ھەر وەك نابيت پەنا بېریتەبەر ھەر جۆرە جياکارييەكى زيانبەخش لە کاتى جيبەجیکردنى ياسادا.

سییه م: مافی مروڤ له دادگاییکردنی دادپهروه رانه

مافی دادگاییکردنی دادپهروه رانه به پیتی مادده ی (۱۰) ی جاپنامه ی گه ردوونی مافه کانی مروڤ چه سپینراوه که ده لیت "هه موو مروڤیک به به کسانی له گه ل ئه وانی تر دا، مافی هه به دادگایه کی سه ره خو و بیلایه ن سه یری کیشه که ی بکات به شیوه به کی دادوه رانه و ئاشکرا، به مه به سستی تییه لچوونه وه له مافه کانی و پا به ندیه کانی له هه ر تومه تیکی سزاییدا که ئاراسته ی بکریت".

ماف له دادگاییکردنی دادپهروه رانه دا به پیتی مادده ی (۱۴) له ریکه وتننامه ی نیوده ولته تی تایبته به مافه مه ده نی و سیاسیه کان چه سپینراوه بۆ هه موو مروڤه کان به بی جیاوازی که ده لیت "مافی دادگاییکردنی دادپهروه رانه بۆ هه موو که س یان تاک و مروڤیکه". له و کاته دا که ئه م به مایانه چه ند پا به ندیه ک به سه ر دادگاگان و سیستمه یاساییه کاندایا ده سه پینیت به شیوه به کی گشتی، به لام گرنگه له یادمان نه چیت که رهفتاری نئه خلاق ی و نایاسایی و هه زکردن به په یره وکردنی جیاکاری که له لایه ن پۆلیسه وه بگریته به ر له پرۆسه ی جیبه جیکردنی یاسا کاندایا، ده کریت بیته کۆسپ

له بهردهم دهسته بهرکردنی ماف له دادگایيکړدنیکي دادپهروه رانه دا، به لام بڼه وهی دادگایيکړدنه کان به شیوه یه کی دادوه رانه به پټوه بچیت، پټویسته دادگاگان دهسه لاتی چاوخشان دنه وه یان به هه موو به لکه راستینراوه کانداهه بیت، واتا نهو به لگانه ی که له ریگه یه کی یاسایی و راست و دروسته وه چنگ ده که ون، نهو هه یه کی که له هه رجه پټویسته کان له پیناو دهسته بهرکردنی مافی هه مووان له دادگایيکړدنیکي دادوه رانه دا.

#### چوارهم: هاندان بڼه جیاوازیکردن

برگه ی (۲) له مادده ی (۲۰) ی ریگه و تننامه ی نیوده ولته تی تایبته به مافه مه دهنی و سیاسیه کان ده لیت "یاسا هه موو جوړه بانگیشترکردنیکي بڼه ته وه په رستی و ره گه زپه رستی و جیاوازی ثانی قه دهغه کردوه، چونکه هه موو نهو شیوازانه به جیاوازیکردن و دوزمنکاری و هاندان بڼه توندوتیژی ده درینه قه له م". بڼه داوا له هه موو ده ولته تانی نه ندانم له ریگه و تننامه ی نیوده ولته تیدا کراوه هه لېستن به دارپشتن و جیبه جیکړدنې نهو یاسانه ی که ریگه ده گرن له هه موو جوړه کانی هاندان بڼه جیاکاری و جیاوازیکردن له نیوان مرغه کانداه.

## ته وهری دووهم

### نهرکه کانی پوښ له سیستمی دیموکراتیدا

پرهنسیپه بنه پره تیپه کان:

- هیچ که سټک ناچارنا کرټ به له ده ستدانی ماف و  
نازادیپه کانی، ته نها له و سنوره دا نه بیټ که یاسا ناماژهی  
پیداوه.

- هیچ به ربه سټک دانانرټ له به رده م به کاره ټپانی ماف و  
نازادیپه کاند، جگه له وهش دان بنرټ به ماف و نازادیپه کانی  
خه لکانی تر دا و ریزيان لټیگیرټ.

- هه موو که سټک مافی به شداریکردنی هه په له به پټوه بردنی  
کاروباری گشتی نیشتمان هه کی، به شیوه په کی راسته وخو یان له  
ریگه ی نوینه ره کانیانه وه که به شیوه په کی دیموکراسی  
هه لټیژیراون.

- ده سه لاتی هاو لاتیان ناشکرا ده بیټ له ریگه ی  
هه لټیژاردنیکی روون و ناشکرا به پیی ده نگدانی گشتی و  
به شیوه په کی په کسانو له نیوان ده نگه راندا.

- ھەموو دەزگايەكى جىبەجىڭىردى ياسا بە شىۋەيەكى  
گىشتى نۆينەرايەتى كۈمەلگا دەكات و لە ئاست داواكارىيەكاندا  
دەبىت و بەرپىسارىش دەبىت لە بەردەمىدا.  
- ھەموو تاكىك مافى رادەرىپىن و كۆبۈنەو ھە  
بەشدارىكىردى ھەيە .  
- ھەموو فەرمانبەرانى دامودەزگاكانى پۇلىس بەشىڭن لە  
كۈمەلگا و ئەركى خزمەتكردن و پاراستنى كۈمەلگايان لە  
ئەستۇدايە .

پىۋەرە نىۋدەولەتپىيەكانى تاپىمەت بە كارى پۇلىس  
لەسىستى دىموكراتىدا  
۱. دەشىت دىموكراسىيى مانايەكى زۆر بگىرتەخۇي لەپوۋى  
شىۋازەكانى سىستى فەرمانبەرەوايى جۆرەكانى و مىكانىزىمى  
كاركردى دامودەزگا دىموكراسىيەكان.  
ئەم رىبەرە تاپىمەتەندە بە كارى دامودەزگاكانى پۇلىس كە  
لەسەر ئاستىكى جىھانى بەكاردەھىتتە، چۈنكە پەيۋەندى بە  
پاراستنى مافەكانى مەۋۇ و جىبەجىڭىردى ياساۋە ھەيە،  
ھەرۋەھا لە لايەكى تىرىشەۋە بە زاراۋەكانى و لە دوۋتۋى

ناوه پۆکه که ید به و شیوه یه ی که برگه به برگه پرمانی و گرنگی  
مافه کانی مۆف به شیوه یه کی گشتی دهرئه بری.

۲. بۆنموونه زۆریه ی پره نسپ و بنه ما سه ره کییه کانی که  
پیشتر روونمان کردنه وه له جارنامه ی جیهانی مافه کانی  
مۆفه وه هه لئینجراوه، به تایبه تی له ماده ی (۲۱) هاتوو:

– هه موو که سێک مافی به شداریکردنی هه یه له به ڕیوه بردنی  
کاروباری گشتی ولاته که یداو راسته وخۆ یان به هۆی نوینه رانی  
که له وه که ئازادانه هه لده بژێرین.

– هه موو که سێک وه کویه ک مافی وه رگرتنی کارو فه رمانه  
گشتیه کانی له ولاته که یدا هه یه.

وه کو له به ندی (۲۱) دا هاتوو که خواستی گه ل سه رچاوه ی  
ده سه لاتنی حکومه ته، نه م خواسته ش به شیوه ی هه لبژاردنیکی  
دروست و دیاریکراوه.

– نه م هه لبژاردنه له سه ر بناغه ی ده نگدانی نه ینی و یه کسانی  
هه مووان ده یت، یان به هه ر چه شنیک دیاری بکریت که ئازادی  
ده نگدان بپاریزیت.



۳. په پیماننامې نښودنه ولټه تی تایبته به مافه مه دهنی و  
سیاسییه کان که هه مان ته و مافانه ده گریته خو وه کو له به ندی  
(۲۵) دا هاتوه:

- به شداریکړدن له به پټوه بردنی کاروباری گشتیدا به  
شیوه یه کی راسته وخو یان به شیوه یه کی ناراسته وخو دروسته.  
- به شداریکړدن له دهنگان و ه لېژاردنه کاندې به شیوه یه کی  
دروست و دیاریکړاو به به رده وامی.

۴. دیموکراسی په یوه ندی به دوو بڼه مای سهره کی گرنگه وه  
هه یه بؤ به جېگه یاندنی یاسا که بریتین له:-  
\* برپاره یاساییه کان.

\* پته وکړدن وپاراستنی مافه کانی مړؤ.  
له راستیدا ته م بڼه مایانه پیکه وه گریدراون له به رنه وه ی له  
سیستمه دیموکراسییه کاندې چاکترین هه نځاوی به سوودن بؤ  
پاراستنی مافه کانی مړؤ له ریگه ی پروسه دیموکراتیه کانه وه،  
هه روه ها کاریگه ری زویشی هه یه له سهر ناوه روکی برپاره  
یاساییه کان. ده قی به نده کانی جارپنامه و ریکه و تننامه کانی  
مافی مړؤ هه موویان بڼه مای جه وه رین بؤ به پټوه بردنی پروسه  
دیموکراتییه کان و سیستمی یاسایی دروست ده گرڼه خو و له

بوارى جیبه جیڳردنیاندا خزمه تیڳی گه وره به کۆمه لگه  
دیموکراسییه کان ده که ن.

۵. چه ند لایه نیڳی گرنګ هیه ده رباره ی کارى پۆلیس له ناو  
سیستمه دیموکراسییه کاند، بۆیه پتویسته به فراوانی ئامازه ی  
پیدریت له پیناو ده وله مه ندکردنی سه رنج و تییینییه  
سه ره تاییه کانی ده زگا کانی پۆلیس تاوه کو تاکه کانی پۆلیس به  
پۆلیسی ده وله تی دیموکراتی ناوزه د بکرین، چونکه کار بۆ  
جیبه جیڳردنی په یامیڳی مرقایه تی پیروژ ده که ن له سایه ی  
سیستمیڳی دیموکراتیدا.

ئه مجۆره ناوبانګ و ئاستانه به هه نګاو یڳی گرنګ داده نریت  
بۆ هه ر ده وله تیڳی موئه سه ساتی (دیموکراتی)، چونکه باش  
به پتوه چوونی کارى داموده زگا کانی پۆلیس، په کیڅه له ئامرازه  
گرنګه کانی سیستمی دیموکراسی بۆ به پتوه بردنی کاروباری  
ده سه لاتى جیبه جیڳردن له ناو کایه ی ده وله تدا، له کاتیکدا ئه وه  
په کیڅه له سیما جوانه کانی پرۆسه کانی په پیره وی دیموکراسی و  
چۆنیتی به پتوه بردنی ده سه لات و ده سه ته به رکردنی مافه  
بنه پره تییه کانی مرقۆ.

له دهولته ديموكراتيدا كارى تاكه كان و داموده زگاكانى  
پوليس له سهر بنه ماي ئه و مافانه جيگرده بيت. يه كيكيش له  
پتويستيه كانى كارى ديموكراسيانه ي پوليس برىتية له  
به رپرسيارىتى پوليس به رامبه ر به هاوالاتيان، چونكه  
پاريزگار يكر دنى هاوالاتيان و دوورخستنه وه يان له تاوان و كارى  
نادروست و نامرؤفانه و ئاراسته كردنى به ره و ئارامى و  
خوشگوزهرانى، به شى هره زؤرى له ئه ستوى پوليس و  
داموده زگا ئاسايش پاريزه كانى تردايه .

## ته و هری سییه م

### لایه نه گشتیه کانی کارکردنی پوئیس نه سیستمه دیموکراسییه کاندای

بنه ما سه ره کییه کان:

نه و بنه ما دیموکراسیه سه ره کییه نه ی که دیاریکراون و ته و او  
په یوه نندیدارن به مافه کانی مرؤف، ریچکه ی راسته قینه ی کاری  
مرؤی و یاسایی ده ولت ده ستنیشان ده کن، نه و به ندانه ش به  
گشتی نه مانه ن:

\* نه و ده سه ولاته ی له سه ر بناغه ی به شداریکردن و  
نوینه رایه تیکردن پیکه پینراوه (به بی نه وه ی نکولی له وه بکات که  
تا که کان مافی به شداریکردن یان هیه له به پتوه بردنی  
ولاته که یاندا به شیوه یه کی راسته وخو یان ناراسته وخو).

\* هه موو که سیک مافی وه رگرتنی نه رک و کارو فرمانه  
گشتیه کانی له ولاته که یدا هیه به یه کسانی له که ل که سانی  
تردا.

\* دهنگدانی گشتی به یه کسانى له نښان دهنگده راندا له  
هه لښاردنیکى دروست و دیاریکراو ده بښت.

ریزگرتن له نازادیه بنه پرهتیه کان؛  
مه به ست ئەم نازادیه دیاریکراوانه یه که له دهقهکانى مافى  
مروڤه هاتوون بۆ به جیگه یاندنى یاسا و ریساکانه و ئەو  
په یماننامه ی که له دوایدا باسیان لێوه ده که ین سه رجه میان  
پیداگرى له سه ر ئەو مافانه ده که نه وه و به رز ده یان نرخینن.  
ئەو په یماننامه دیاریکراوانه ی که په یوه ندىان به کارى  
پۆلیسه وه هه یه له ناو سیستمه دیموکراسیه کانداه و هک خۆى  
هه مان ئەو بنه مایانه له په یماننامه ی تایبته به مافهکانى مروڤدا  
هاتووه.

مافى نازادى بیروراو وابهسته یى ناینى  
۱- ئەم مافانه به پیتی جارنامه ی مافهکانى مروڤه له بهندى  
(۱۸) و په یماننامه ی نښوده وڵته ی تایبته به مافه مه دهنى و  
سیاسیه کان و بهندى (۱۸) له به لښنامه ی ئەفریقى بۆ مافهکانى  
مروڤه وگه لان و بهندى (۸) له ریکه و تننامه ی ئەمریکى بۆ

مافەكانى مړوځ و بهندى (۱۲) ى ريكه وتننامه ى ئه وروپى بۆ  
مافەكانى مړوځ پاريزاون.

ب- ئه وه ى ئاشكرايه كه ئازادى بيروپاى سياسى و ئاينى  
گرنگه بۆكه سه كان، چ وه كو تاك يان وه كو كۆمه ل، تاوه كو  
بتوانن بيربكه نه وه و بيروبوچۆنه كانيان بخه نه پوو، ئه مه ش خۆى  
بۆ خۆى ره گه زىكى سه ره كييه بۆ هه موو كاروپاره  
سه ره كييه كان و پرۆسه ديموكراسييه كان.

ماف له نيوان ئازادى بيرورا دهربرپندا

- ئه م مافه به پى جاپانامه ى جيهانى مافه كانى مړوځ  
بهندى (۱۹) و په يمانى نئوده ولته تاييه ت به مافه مه ده نيه كان  
و سياسيه كان و بهندى (۱۹) له په يماننامه ى ئه فره يقى بۆ  
مافه كانى مړوځ و گه لان و بهندى (۱۲) له ريكه وتننامه ى  
ئهمريكى بۆ مافه كانى مړوځ و بهندى (۱۰) له ريكه وتننامه ى  
ئهوروپى بۆ مافه كانى مړوځ پاريزاوه.

- ئازادى راده ربيرين هه روهك ئازادى بيركردنه وه شتيكى  
جه وهه ريه له پرۆسه سياسيه كاندا و تواناى گه ياندن  
پيكه وه لكاندنى بيركردنه وه و بۆچونه كان له گه ل بيروپاكانى

تردا به رجه سته ده کات و ههنگاوی پئویستتر بۆ پرۆسه ی  
به یره وکردنی دیموکراسی دینیتته کایه وه .

مافی ئازادی به شداریکردن له کۆر و کۆبوونه وه کان و  
کۆمه له کاندای

ئهم مافانهش به پیتی مادده ی (۲۰) ی جاپانامه ی جیهانی  
مافه کانی مرۆف بهنده کانی (۲۲، ۲۱) ی په یماننامه ی نۆوده وه له تی  
تایبته به مافه مه ده نی و سیاسیه کان بهنده کانی (۱۱، ۱۰) له  
په یماننامه ی ئه فریقی بۆ مافه کانی مرۆف و گه لان و  
بهنده کانی (۱۶-۱۵) له ریکه وتننامه ی ئه مریکی بۆ مافه کانی  
مرۆف بهندی (۱۱) ی ریکه وتننامه ی ئه وروپای بۆ مافه کانی مرۆف  
پارێژداون .

کاروباره سه ره کییه کان به رپۆه نابریت ته نها به  
به شداریکردنی که سانی ترنه بیته له هه ریه که له و داموده زگایانه دا  
که بازنه ی په یوه ندیان هیه بۆ که یاندنی بیرو بۆچۆن و  
پیشنیاره سیاسیه کان .

## تەۋەرى چۈرەم

### مافە سىياسىيەكان و رۆلى پۇلىس

۱- ھەموو ئەو مافە سىياسىيەكان دەگەرئىتەخۇ كە پىشتىرىش باسكان لىۋەكرۈۋە بىپى پىۋەرە نىۋەدەۋلەتەكان پەسند كراون و بوۋنەتە ياسايەك بۇ دەۋلەت، چونكە دەۋلەت لايەنىكى ھەمىشەيى پىكدەھىنىت لى پەيماننامە و رىكەۋتننامە جۇراۋجۇرەكاندا. لى ئەنجامەكانى كارو رەفتارى دامودەزگاكانى پۇلىسدا ئەم مافانە پىۋىستىيان بى چاۋدىرىكرىدن و پارىزگارى لىكرىدن ھەيە.

۲- بىھۇي چەند رىگايەكەۋە دەتۋانىت سەيرى كارى پۇلىس بكرىت بىھۇي كە ئامىرىكە ياخۇد دەزگايەكە بۇ رىكخستنى مافە سىياسىيەكان بىۋ شىۋەيەي كە خەلكى بتۋانىت چىژ لى مافەكانىيان ۋەرىكرىن، ۋەك ھەنگاۋىك بۇ دەستەبەركردنى ھاۋسەنگى راست و دروست و رەۋا لى نىۋان سىستىمى كشتى و سوۋدۋەرگرتىن لى مافەكانىيان بى يەكسانى لى گەل ئەۋانى تردا.



۲- به شیوه‌ی کی گشتی ده‌بیت پۆلیس پارێزگاری له سیستمی کۆمه‌لایه‌تی بکات که ( ئاشتی و ئارامی و یه‌کسانی کۆمه‌لایه‌تی) ده‌گرێته‌وه، تاكو بتوانیت پرۆسه‌کانی مافیپارێزی و یاساپارێزی به شیوه‌ی کی ده‌ستوری و دادپه‌روه‌ری جێبه‌جێ بکات تاوه‌کو مرۆڤ بتوانیت سوودمه‌ندبیت له مافه مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کان پێویسته‌کان هه‌روه‌ك له به‌ندی (۲۸)ی جاپانامه‌ی جیهانی مافه‌کانی مرۆڤدا ئاماژه‌یان پێکراوه.

۴- هه‌موو که‌سێك شایسته‌ی سوودوه‌رگرتنی له سیستمی کۆمه‌لایه‌تی و نێونه‌ته‌وه‌یی دادوه‌رانه‌دا هه‌یه که له سایه‌یدا هه‌موو ماف و ئازادییه‌کانی که له جاپانامه‌ی جیهانی مافه‌کانی مرۆڤدا نووسراون ده‌سته‌به‌ر بکړیت و به‌ته‌واوی په‌یامی مرۆڤایه‌تی به‌دی بێت.

سه‌رچاوه و سیستم و پێوه‌ره‌کانی مافی مرۆڤ له به‌جێگه‌یاندنی یاسادا:

### رێکه‌وتننامه و پێوه‌ره نیوده‌وه‌له‌تییه‌کان

۱- ژماره‌یه‌ك له ئازانسه‌کانی سه‌ربه رێکخراوی نه‌ته‌وه یه‌کگرتوه‌وه‌کان هه‌ستان به‌دانانی ئه‌و پێوه‌ره نیوده‌وه‌له‌تیانه‌ی

په یوه نډیيان به مافه کانی مړوځه وه هیه له کاتی به جیگه یانندن  
و جیبه جیکړدنی یاسا کاند و له سهروی ته م ناژانسانه وه لیژنه ی  
مافه کانی مړوځ و لیژنه فهرعیه کان (لقه کان) هه، ته وانه ی که  
په یوه نډیيان هیه به بواړی نه هیشتنی تاوان ومامه له کړدنی  
مړییا نه له گه له تاوانباراندا.

ته م پتوهرانه له لایه ن کومه له ی گشتی و نه نجومه نی نابوری  
و کومه لایه تیه وه له کارپیکردن به سترکان. ته م دوو ناژانسه به  
ناژانسه سهره کیه کانی نه ته وه یه کگرتووه کان داده نرین، چونکه  
کارکردن و نه رکه کانیا ن هه میسه قالبیکی جیهانی وهرگرتوه،  
به و واتایه ی که کومه لگای نیوده ولته ی به شیوه یه کی گشتی  
په سندی کړدوه، به و پییه ی که ته وه نزمترین بناغه یه بو  
به جیگه یانندن و جیبه جیکړدنی یاسا و ریسا مړییه کان به  
جوړیکی داده پوه رانه، به بی بایه خدان به سیستمی یاسایی  
یاخود چوارچیوه ی یاسایی خودی ده ولته کان و له ناو ولاته  
ته ندامه کاند و په پیره و ده کړیت.

۲- ناوه پوکی ته و پتوهرانه و ورده کارییه مړییه کانیا ن که  
په یوه نډیيان هیه به جیبه جیکړدنی یاسا کان به شیوه یه کی  
گونجاو له سهر ناستی نیشتمانی، له ناو یاسا گوراوه کانی تایبه ت

به لیژنه‌ی مافی مرۆفی نه‌ت‌وه یه‌ک‌گرت‌وه‌کان، که نه‌مه ده‌سته‌یه‌که بو تییینی‌کردن و تیروانین له په‌یمان‌نامه‌کان پیکهین‌راوه به پیتی په‌یمان‌نامه‌ی نیوده‌وله‌تی تاییه‌ت به مافه مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کان.

۳- پێش ئه‌وه‌ی باس له‌و سه‌رچاوه و سیستم و پتیه‌رانه بکه‌ین که له‌سه‌ر ئاستی نیوده‌وله‌تی په‌یره‌و‌کراون، ده‌بیت باس له‌ نرخ و به‌ها یاسایه‌کانی ئه‌و پتیه‌رانه بکه‌ین.

خستنه‌پرۆی ئه‌و کۆمه‌له پتیه‌رانه که له‌ جوارچیه‌ی یاسای نیوده‌وله‌تیدا کاریان پێده‌کریت و ئه‌یان‌گریت‌ه‌خۆ که له‌نیوان سه‌رجه‌م په‌یمان‌نامه‌کانی ناو‌ه‌ردو‌و په‌یمان‌نامه‌ی نیوده‌وله‌تی و په‌یمان‌نامه‌کانی له‌خۆیدا کۆیده‌کاته‌وه تاده‌گاته‌خواستی ئا‌پاسته‌کراوی جیهانی به‌ شی‌وه‌یه‌کی ئه‌خلاقی که له‌ میانی هه‌موو جار‌نامه و په‌یمان‌نامه‌کان و یاسا و رێسا‌کاندا خراونه‌ته‌پوو بو‌ پاراستنی مافه‌کانی مرۆڤ و نه‌هێشتنی پێش‌ل‌کاریه‌کان.

۴- ئه‌م هه‌موو یاسا و رێسا نیوده‌وله‌تیه‌ پیکه‌وه جوا‌چیه‌یه‌کی یاسایی نیوده‌وله‌تی گشتگیر و تیروته‌سه‌ل

دەخاتەپوولە پېنناو ریزگرتن لە مافەکانی مەرۆف و ئازادی و  
که رامەتی مەرۆف لە بۆتە ی دادپەرورەری مەرۆفایەتیدا.

۵- لە رووی یاساییەوه دەتوانین بڵێین که مۆرکیکی یاسایی  
پابەندکراو لە و پەیماننامە فەرمییانە ی که دەولەتان پەسەندیان  
کردووه یاخود تیایدا بوونەتە ئەندام بەدی دەکرێت و پێوهیان  
پابەندن ئەم پەیماننامانەش بریتین لە :

- پەیماننامە ی نێودەولەتی تایبەت بە مافە مەدەنی و  
سیاسییەکان.

- پەیماننامە ی نێودەولەتی تایبەت بە مافە کۆمەڵایەتی و  
ئابووری و کلتورییەکان.

- رێکەوتننامە ی مافەکانی منداڵ.

- رێکەوتننامە ی رێکەگرتن لە ئەنجامدانی تاوانی جینۆساید  
و سزادانی ئەنجامدەرانی. هەرۆهە ژمارەیک پەیماننامە ی  
دیکەش هەن که پێداگری لەسەر پارێزگاریکردن لە مافەکانی  
مەرۆف دەکەنەوه.

پێویستە ئاماژەش بکەین بە میساقی رێکخراوی نەتەوه  
یە کگرتووهکان که خۆی لە خۆیدا لە رووی یاساییەوه  
رێکەوتننامە یەکی پابەندە (ملزم) بۆ هەموو دەولەتانی ئەندام

له ریځخراوی نه ته وه په کگرتووه کاندا. به لام نابیت په نابیریت بؤ  
هه ندیک پاساوی یاسایی یان تیوری له پیناو پشستگویی خستنی  
به های پراکتیکی هه مووئو و جارنامه و په یماننامه و ریسا  
ناراسته کراوانه، شان به شانی ریکه وتننامه نیوده وله تیه  
په یوه نندیداره کان.

● په یماننامه ی نیوده وله تی تاییهت به مافی مدهنی و  
سیاسیه کان به گشتی له مانگی ئاداری (۱۹۷۶) دا دهست به  
جیبه جیکردنی کرا و چنډ ورده کاریه کی دیکه بؤسه ر ئو مافانه  
زیادکران که له سهره وه باسما ن لیکردن.

هه ریه ک له ماده ده کانی (۶-۷-۹-۱۱-۱۴-۱۵) له م  
په یماننامه یه به دورودریژی باسی مافی ئافره تان و نه هیشتنی  
ئه شکه نجه دان و قه ده غه کردنی ده سستگیرکردن و  
ده سته سه رکردن به شیوه یه کی درندانه ده کات، هه روه ها باسی  
ریگاگرتن له به ندکردن ده کات له کاتی نه توانین به پابه ندبوونی  
یاسایی به شیوه یه کی پابه ند (ملزم) ، هه روه ها باسی مافی تاک  
له دادگایکردنی کی عادیلانه و قه ده غه کردنی جیبه جیکردنی  
ریوشوینه تاوانکاریه کان (الاجرائات الجنائیه) ده کات به پیی  
ده رچوونی حوکمی کی پیشوو، ئه م په یماننامه نیوده وله تیه که

ژماره‌ی ئەندامه‌کانی له (١٠٠) ده‌وڵه‌ت زیاتره، بریتیه له یاسایه‌کی پابه‌ند (ملزم) له چوارچێوه‌ی یاسای نیوده‌وڵه‌تیدا، بۆیه پێویسته له‌سه‌ر هه‌موو حکومه‌ته‌کان و داموده‌زگا په‌یوه‌ندیده‌ره‌کان که رێزبان لیڤگرن به‌ ده‌زگا‌کانی پۆلیسیشه‌وه، له‌وه‌ش گرنگتر لیژنه‌یه‌کی تایبته‌ به‌ مافه‌کانی مرۆڤ که به‌پێی هوکمه‌کانی ئەم په‌یماننامه‌یه‌ دانراوه‌ داکۆکی ته‌واو له‌و مافانه‌ ده‌کات و هه‌ڵده‌ستێت به‌ چاودێریکردن و جێبه‌جێکردنی ئەم یاسایانه‌ له‌سه‌ر ئاستی جیهانی.



## تەۋەرى پېنچەم

### پەيماننامەى نۆۋدەۋلەتى تاييەت بە مافە ئابورى و كۆمەلایەتى و رۇشنىرىيەكان

لە كاتىكدا ئەم پەيماننامە نۆۋدەۋلەتتە جەخت ئەكات بۆ  
بەجىگە ياندنى ياساكان و پىۋەرە مۆيىيە نۆۋدەۋلەتتەكان،  
ھەرچەندە ئەو ياسا و رىسايانە مۆركىكى سىياسى يان  
مەدەنيەت يان ھەيە، بەلام دەستپىكردن بە ھەركارىكى جىاواز لە  
ناوەرۆكى ئەم پەيماننامە ھەلەيە، واتا بەبى ئامازە كردن بە  
پەيماننامەى تاييەت بە مافە ئابورى و كۆمەلایەتى و  
رۇشنىرىيەكان كە لە كانونى دوۋەمى سالى ۱۹۷۶  
جىبە جىكراۋە و سى خالى گىرنگ ھەيە بۆ نىشاندانى گىرنگى  
ئەم پەيماننامە نۆۋدەۋلەتتە:

۱- ياسا لە بۆشايدا جىبەجى ناكىرت، بەلكو پۆلىس  
دەبىت ئەركە ياساى و مۆيىيەكانى خۆى جىبەجى بكات،  
تەنەت لە چوارچىۋەى ئەو بارودۆخە ئابورىيەشدا كە  
رووبەروۋى خەلك دەبىتەۋە. ئەوانەى كە پۆلىسن و



جیبەجیڭکاری یاساكانن سۆيىندى ياسايبان خواردوه بۆ  
خزمەتکردنى خەلڭ و پاراستنى مافەكانيان.

ب- شتىكى دروست نيه ئەگەر گريمانى ئەو بەكەين كە  
مافە ئابورى و كۆمەلایەتییەكان، كۆمەلەك كارن پەيوەندیان  
نییه بە كارى رۆژانەى پۆلیسەو و نمونە ئاشكراكان بۆ مافە  
ئابورییهكان ئەوانەى كە پەيوەندییهكى راستەوخویان هەیه،  
وەك جیاوازی نەکردن و پاراستنى مەوۆ لە دەركردنى بەزۆر و  
رەخساندنى پێوەرە بنەپەتییەكان بۆ كارکردن، ئەمانە هەرگیز  
بەدەر نین لە بۆتەى كارى دامودەزگاكانى پۆلیس.

ت- لەسەر ئاستى جیهانى دان بەویدا نراوە كە ئەم جۆرە  
مافانە لەو پەیماننامەیدا هەردوو پەیماننامە نۆدەولەتیەكە  
دەپاریژن و بەرز رایاندەگرن، چونكە مافەكان یەكسان و  
پێكەو پەيوەندیان.

۱۰- سەرەپای ئەوێ تیپینی ئەو دەكەین كە پەیماننامەى  
نۆدەولەتى تایبەت بە مافە ئابورى و كۆمەلایەتى و  
رۆشنبیرییهكان بەشتىكى زۆر لە مافەكان دەپاریژیت، لەوانەش  
وەك (مافى كارکردن). پێویستە مەوۆ مافى ئەوێ هەبێت كە  
بەپێى مەرجى گونجاو مافى رێكخستنى سەندىكای كرێكاران و

بیمه‌ی کۆمه‌لایه‌تی و دلتیایی و مافی پارێزگاریکردنی خێزان و مندالی هه‌بیّت، چونکه یاسا و رێسا نیۆده‌وله‌تییه‌کان پارێزگارییان لێده‌کات، هه‌روه‌ها مافی به‌ده‌سته‌یتانی بژێویه‌کی گونجاو و مافی ته‌ندروستی و مافی به‌شداریکردنی له‌ ژیا‌نی کلتوریدا هه‌یه‌.

لیژنه‌ی مافه‌ ئابوری و کۆمه‌لایه‌تی و رۆشن‌بیرییه‌کانی سه‌ر به‌ نه‌ته‌وه‌یه‌که‌رتووه‌کان، سه‌رپه‌رشتی و ئه‌رکی چاودێریکردنی ئه‌م یاسایه‌ ده‌کات.

پروژتوگۆلی ناپابه‌ندی یه‌که‌می په‌یماننامه‌ی تایبته‌ به‌ مافه‌ مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کان

ده‌سته‌پێکردن به‌جێبه‌جێکردنی پروژتوگۆلی ناپابه‌ندی یه‌که‌می په‌یماننامه‌ی تایبته‌ به‌ مافه‌ مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کان هاوکات بوو له‌گه‌ڵ هاتنه‌کایه‌ی په‌یماننامه‌که‌. ئه‌م رێسایه‌ رێگا به‌ لیژنه‌ی تایبته‌ به‌ مافه‌کانی مرۆفی سه‌ر به‌ نه‌ته‌وه‌یه‌که‌رتووه‌کان ده‌دات به‌ وه‌رگرتن و لێکۆڵینه‌وه‌ له‌و سکا‌لایانه‌ی که‌ له‌لایه‌ن ئه‌و که‌سانه‌وه‌ به‌رز کراونه‌ته‌وه‌ که‌ خۆیان به‌ قوربانی ده‌ستی پێشینه‌لکارییه‌کان ده‌ده‌نه‌ قه‌ڵه‌م، ئه‌و مافانه‌ش به‌گشتی له‌ په‌یماننامه‌که‌دا به‌ روونی ئاماژه‌یان پێکراوه‌.

بۆ تیروانیی ئه‌م سکا‌لایانه‌ش، لیژنه‌که‌ هه‌ڵسا به‌ دانانی  
کۆمه‌ڵێکی زۆر له‌ ده‌قه‌ یاساییانه‌ی که‌ ئا‌پاسته‌کردنیکی  
به‌سوود ده‌سته‌به‌ر ده‌که‌ن بۆ شیکردنه‌وه‌ی ئه‌و کاریگه‌رییانه‌ی  
که‌ په‌یماننامه‌که‌ ده‌یانگرتته‌ خو و تایبه‌تن به‌کاری  
داموده‌زگا‌کانی پۆلیسه‌وه‌.

پروژتۆکولی نا‌پابه‌ندی دووه‌می رێکه‌تننامه‌ی تایبه‌ت به‌  
مافه‌ مه‌ده‌نی و سیاسییه‌کان

له‌ کاتی‌کدا که‌ رێکه‌تننامه‌ی نۆده‌وه‌ڵته‌ی تایبه‌ت به‌ مافه‌  
مه‌ده‌نی و سیاسییه‌کان سزای له‌سێداره‌دانی قه‌ده‌غه‌ نه‌کردوه‌،  
به‌لام له‌ هه‌مانکاتدا چه‌ند کۆت و به‌ندیکی تووندی سه‌پاندوه‌وه  
له‌سه‌ر کارپێکردن به‌م سزایه‌. بۆ رووبه‌پووبوونه‌وه‌ی ئه‌و  
لایه‌نگرییه‌ زۆره‌ی له‌ چوا‌چی‌وه‌ی زه‌مینه‌ی رای گشتی  
نۆده‌وه‌ڵته‌یدا هه‌یه‌ بۆ لا‌بردن سزای له‌سێداره‌دان به‌شی‌وه‌یه‌کی  
کۆتایی، کۆمه‌ڵه‌ی گشتی نه‌ت‌وه‌ یه‌گه‌رت‌وه‌کان له‌  
سالی (١٩٨٩) پروژتۆکولی نا‌پابه‌ندی دووه‌می په‌یماننامه‌ی  
نۆده‌وه‌ڵته‌ی تایبه‌ت به‌ مافه‌ مه‌ده‌نی و سیاسییه‌کانی په‌سندکرد  
به‌مه‌به‌ستی لا‌بردن و هه‌ل‌وه‌شاندنه‌وه‌ی سزای له‌سێداره‌دان، ئه‌م

پرۆتۆکۆلەش ریگا له دهولەتانی ئەندام دەگریت که په نابەهەبەر  
بۆ کارپێکردنی سزای لەسێدارەدان به هەر جۆریک بیت.

بنه‌ماکانی ره‌فتاری ئه‌و کارمه‌ندانه‌ی ئه‌رکی  
جێبه‌جێکردنی یاساکان ده‌گرنه‌ ئه‌ستۆ  
کۆمه‌ڵه‌ی گشتی نه‌توه‌ به‌گه‌رتووه‌کان له‌ کانونی دووه‌می  
(١٩٧٩) دا بنه‌ماکانی ره‌فتاری ئه‌و کارمه‌ندانه‌ی ئه‌رکی  
جێبه‌جێکردنی یاساکان ده‌گرنه‌ ئه‌ستۆ، په‌سندکردووه‌.

ئهم تۆماره‌ پێکهاتووه‌ له‌ (٨) ماده‌ی بنه‌په‌تی که‌ ئه‌رکه‌  
سه‌ره‌کییه‌کانی ئه‌و فه‌رمانبه‌رانه‌ دیاریده‌کات که‌ جێبه‌جێکردنی  
ئهم یاسایانه‌یان له‌ ئه‌ستۆدایه‌ له‌ بواری خزمه‌تکرانی کۆمه‌ڵگا و  
پاراستنی مافه‌کانی مرۆڤ و مامه‌له‌کردن له‌ گه‌ڵ زانیارییه‌  
نهی‌نییه‌کان و قه‌ده‌غه‌کردنی ئه‌شکه‌ نه‌دان و مامه‌له‌ی  
نامرۆبیانه‌ و پارێزگاری کردن له‌ ژیان و ته‌ندروستی ده‌ستبه‌سه‌ر  
و گه‌یراه‌کان و قه‌ده‌غه‌کردنی گه‌نده‌لی و ریزگرتن له‌ یاساکان و  
ده‌قه‌کانی ناو ئهم بنه‌ما یاساییانه‌.

دوا به‌دوای هه‌موو به‌ندێک روونکردنه‌وه‌یه‌کی ورد ده‌گریت  
له‌سه‌ر پوخته‌ی ده‌قی ماده‌ه‌کان، ئهم تۆماره‌ له‌ ناوه‌پۆکیدا

ره‌فتاره‌کافی کارمندان پوлис دیاریده‌کات له‌سه‌ر ئاستی جیهانی.

بنه ما سهره گیه کانی به کارهینانی هیژو چه کی زیندوو  
 سه رجه م ئو بنه ما سه ره کیانه ی په یوه ندیدارن به  
 به کارهینانی هیژو چه کی زیندوو له لایه ن ئو کارمه ندانه ی  
 ئه رکی جیبه جیکردنی یاسایان پی سپیږدراوه، له کوڼگره ی  
 هه شته می نه ته وه یه کگرتووه کاندا په سندرکران. به مه به سستی  
 ریگه گرتن له ئه نجامدانی تاوان و خراب مامه له کردن له ته ک  
 تاوانباراندا، ئه م گوڼگره یه له سالی (۱۹۹۰) به ستر او تییدا  
 ئاماژه بؤ ته واوی ئو بنه ما نیوده وه تیانه کراوه که هه موو ئو  
 بارودوخانه ی له بهرچاو گرتووه له کاتی جیبه جیکردنی  
 یاساکاندا، به تایبه تی له کاتی کدا که مه ترسی هه بیټ بؤسه ر  
 مافه کانی مړوځ، هه روه ها بنه ماکان سه رنجی ئو هه شیانداده که  
 هه په شه کردن له زیان و سه لامه تی فهرمان به رانی راسپیږدراو  
 به جیبه جیکردنی یاسا، له هه مانکاتدا هه په شه یه بؤ سه ر  
 سه قامگیری گومه لگا به گشتی و بنه ماو ریساکان، له هه مانکاتدا  
 کوټ و به ندی توند ده سه بیټن به سه ر ده سه لاته کانی یه ' ' ه

به کارهیتانی هیژو چه کی زیندوو، تهنانهت له وکاته شدا که تییدا  
 ریگهی پیدراوه و شیواز وچۆنیه تی به کارهیتانیدا چی پیویسته  
 دواى به کارهیتانی بکریّت، ههروه ها لیپیچینه وهش به رامبه ر به  
 خراپ به کارهیتانی ده کریّت، ئهم بنه مایانه جهخت له سه ر  
 ئه وهش ده که نه وه که نابیت هیژ به کار بهیتریت، ته نیا له  
 بارودۆخی زۆر پیویستدا نه بیت به ئاستیکی وا که به پیوه بردنی  
 ئه رک و کاره کانی کارمه ندانی جیبه جیکردنی یاساکان  
 شیویه کی یاسایی و مه شروع ده خوازیت، ده کریّت بلّین ئهم  
 بنه مایانه نه نجامی پارێزگاریکردنه له هاوسه نگیه کی گه وره له  
 نیوان ئه رکی پۆلیس له پاراستنی مافی هاوڵاتیان له ژياندا و  
 ئازادی و ئارامی تاک.



به‌شی سییه‌م

بنه‌ما سنوورداره‌کان له‌کاتی مامه‌ئه‌کردن له‌گه‌ن  
به‌ندکراواندا





## ته و وری یه کهم

### بنه ما سه ره کییه کانی داد په و وری تاییه ت به قوربانیا نی تاوان

۱- نه و سئ ریسیایه ی که په یوه ندیدارن به چونیته ی  
مامه له کردنی جیبه جیکاران ی یاسا له گه له به ندکراوو  
ده سته به سه رکراواندا سیسته میکی توکمه و گشتگیر پیکده هینن  
بو پاراستنی مافی خه لکانی به ندکراوو ده سته به سه رکراو.  
کومه له ی گشتی نه ته وه په کگرتووه کان له کانونی یه که می  
سالی ۱۹۸۸ دا کومه لیک بنه مای له م باره یه وه په سند کرد.  
کومه له که رایسپاردوه به دارپشتنی سیسته می بنه ماکانی  
رفتارکردن و له کونگره ی یه که می نه ته وه په کگرتووه کان  
په سندکراوه له پیناو ریگرتن له روودانی تاوان و ریڅخستنی  
شیوازه کانی مامه له کردنی تاوانکاران که له سالی ۱۹۵۵ دا له  
جنیف به ستراوه، پاشان له لایه ن نه نجومه نی کومه لایه تی و  
نابورییه وه په سندکرا، به لام نه و بنه ما سه ره کیانه ی که  
کومه له ی گشتی نه ته وه په کگرتووه کان له کانونی

یه که می ۱۹۹۰دا په سندی کرد، بریتین له بنه ما ته اووکارییه کانی  
سیستمه که و به کوی (۱۱) پیوه ری دیاریکراو داپژاون.

۲- له ده قی ئه و بنه مایانه دا هاتووه ده لیت که پیو یسته  
سه رجه م به ندکراو و ده سته سه رکراوان به پیزه وه مامه لیه یان  
له گه لدا بکریت و که رامه تی موقاییه تیان له که دار نه کریت،  
به تاییه تیش له باره ی بارودخی ده سته سه رکردنیان و چونیته تی  
ره فتارکردن له گه لیاندا و په یوه ندییان به که سانی ده ره وه ی  
به ندیخان وه، هه روه ها پو لیتنکردن و تو مارکردنیان و  
پاریزگاریکردن له ته ندروستیان و وه رگرتنی سکا لاو تو ماری  
که سییان و دابینکردنی ده رفه تی کارکردن و حه زو  
ناره زووه کانیان و ری زگرتن له ئایین و کلتورییان.

۱- نه ته وه یه کگرتووه کان ده سه لاتی یاسا دانانی خوی  
خستوه ته گه پ له خزمه تی مه سه له یه کی گرنگدا ئه ویش پاراستنی  
مافی قوربانیانی ده ستی تاوانه. له پیناوی به ده سته پینانی ئه م  
ئامانجه دا کومه له ی گشتی نه ته وه یه کگرتووه کان له تشرینی  
دووه می ۱۹۸۵دا جاپنامه ی بنه ما سه ره کییه کانی دادپه روه ری  
سه باره ت به مافی قوربانیانی ده ستی تاوان و خراب  
به کاره پینانی ده سه لات ه کان له ته کیاندا په سندکرد.

ئەم جاپنامەيە ئەو بەسەر دەۋلەتەكاندا دەسەپئىت كە  
 ئەركى گەيشتنى قوربانىيان بۆ بەردەم دادوهرىكى بىلايەن  
 مسۆگەر بكن، ھەرەك لەسەريان پئوستى دەكات كە  
 لەچارچىۋەى سىستەمە ياساىيەكاندا بە جۆرىكى مۇۋفانە  
 مامەلەيان لەگەلدا بكن و ماف بگىرنەو ھە بۆ خاۋەن مافەكان،  
 ھەرەك لەكاتى پئەندەنەو ھە مافەكانىاندا دەبىت دەۋلەت  
 قەرەبوويان بكاتەو، دەشبىت تەواۋى يارمەتى پزىشكى و  
 ماددى و كۆمەلايەتى و دەروونىيان پئىدرىت.

۲- سەبارەت بە سزاي لەسپدارەدان، ئەنجومەنى  
 كۆمەلايەتى و ئابورى سەر بە نەتەو ھە يەكگرتوۋەكان لە ئايارى  
 سالى (۱۹۸۴) دا لەپوۋى مۇيىيەو ھە چەند زەماناتىكى ياساى  
 دەستەبەركردوۋە بۆ پارىزگارىكردن لە مافى ئەو كەسانەى  
 رووبەروۋى سزاي لەسپدارەدان دەبنەو.

۳- ئەم زەماناتە جۆرەكانى ئەو تاۋانانەى ديارىكردوۋە كە بە  
 ھۆيانەو سزاي لەسپدارەدان دەسەپئىت بەسەر مۇۋفەكاندا،  
 چونكە ئەو تاۋانانە ترسناكترىن و قورستىن تاۋانى ناو  
 كۆمەلگان.

۴- نابیت ئو که سانه له سیداره بدرین که له کاتی ئه نجامدانی تاوانه کاندایا ناکامن (القاصرین) یا خود ئه وانه ی که ئافره تی دوو گیانن، یان ئو ئافره تانه ی که تازه مندالیان بووه، ئه وانه ی له رووی ده روونی هه گری و گرفتیا ن هه یه .

۵- سه ره پای ئه و بنه مایانه ی له سه ره وه ئاماژه یان پیکرا، ئه نجوومه نی کۆمه لایه تی و ئابووری چه ند زه مانا تیکی جیبه جیکاری دیاریکراوی دانا وه بۆ جیبه جیکردنی سزای له سیداره دان له و بارانه دا که سزا که ی تیا دا ده سه پینریت به شیوه یه ک که ئه وه نده ی ده کریت له هه یه تیه کانی که سی تاوانبارکرا ویا ن حوکم درا و به سزای له سیداره دان که مبه کریته وه .

ئه رک ی بریار ده ری تاییه تی نه ته وه یه کگرتو وه کان تاییه ت به له سیداره دان له دهره وه ی باز نه ی یاسا

ئه م ده زگایه له سال ی ۱۹۸۲ دامه زرا وه بۆ ریگه پیدانی لیژنه ی تاییه ت به مافه کانی مرۆف تا وه کو کاره کانی بۆ ئه وه ی هه موو ئه و له سیداره دانه دپندانانه ی له سه رتاسه ری جیهاندا رووده دن ده ستنیشان بکات، هه روه ها بۆ ده سته وتنی ئه و زانیاریانه ی که پیتی ده گات، به تاییه تیش له حاله تی روودانی پرۆسه ی

له سیډاره دانی مړوڅ له دهره وهی بازنه یی یاسا، یان له حاله تی بوونی مه ترسی له سیډاره دانی خه لک به شیوه یه کی نارپوه وا.

بویه برپارده ری تایبه تی نه ته وه یه کگرتووه کان بۆ کاروباری له سیډاره دانی درپدانه و به یی دادگاییکردن له دهره وهی چوارچپوهی یاسادا به یارمه تی کومیساری بالای مافه کانی مړوڅ هه لده سیټ به کۆکردنه وهی هه موو نه و زانیاریانه ی په یوه نندیدارن به و باسه وه و هه لیانده سه نگیښت و په یوه ندی به ده وله تانه وه ده کات بۆ ریگه گرتن له نه نجامدانی پرۆسه کانی له سیډاره دانی بی دادگاییکردن، هه روه ها هه لده ستیت به نه نجامدانی لیکولینه وهی ره سمی و گرتنه به ری ریوشوینی یاسایی گونجاو، به تایبه تی له و کاتانه دا که به شیوه یه کی نامرؤفانه و دوور له یاسا خه لکی له سیډاره ده درین.

هه روه ها له سالی (۱۹۸۵) دا لیژنه ی مافه کانی مړوڅی سه ربه نه ته وه یه کگرتووه کان پړستی برپارده ری تایبه تی نه ته وه یه کگرتووه کان بۆ کاروباری نه شکه نجه دان دامه زراند، بۆ نه وهی ته واو ناگاداری مه سه له ی نه شکه نجه دان و سزادانی قورس و نامرؤفانه و مایه ی روشاندنی که رame تی مړوڅایه تی له ولاته کانی جیهاندا بیت، نه ویش له ریگای په یوه نندیکردن به حکومته کان

و سەردانی ولاتەکان بە مەبەستی ئەنجامدانی دانوستان و  
 وتووێژکردن لە پێناو رێگەگرتن لە و تاوانانەی باسکران، هەروەك  
 هەڵدەستیت بە وەرگرتنی سكاڵاو داواکارییهكان و كارکردن  
 لەسەریان لە چوارچێوهی یاساكان و پێوهره مۆبیهكاندا.  
 هەروەها بڕیاردهری تایبەت بە ئەشكەنجەدان بەدوای ئەو  
 سكاڵایانەدا دەچیت كە لە گەڵ حكومهتە پەيوەندارەكاندا لە  
 پێناو پاراستنی ئەو كەسانەى سكاڵاكان بەرز دەكەنەوه پێویسته  
 ئەو هەش بڵێن كە دەسەلاتی بڕیاردهری تایبەت بە  
 ئەشكەنجەدان و دووبارەكردنەوهی دەسەلاتی لیژنەى  
 بەگژداچوونەوه دژی ئەشكەنجەدان كە بەپێی رێككەوتننامەى  
 بەگژداچوونەوهی ئەشكەنجەدان دروست بووه و دەسەلاتی  
 بڕیاردانی تایبەت بە ئەشكەنجەدانی هەیه و ناوەندیكى  
 دەسەلاتیكى جیهانیە.

## جياكارى ئاينى

بوونى ماف لە ئازادى بىرکردنەو و دەرىپىنى بىروباهەپى  
ئاينى بەپىي ياسا و ريسا نئودەولەتى و ئىقلىمىيەكان  
پارىزاون، بەلام پىادەکردنى جياكارى بەھۆى ئاينەو  
جارنامەيەكى تايبەت بە خۆى ھەيە كە نامانەوئەت بچينە ناو  
وردەكارىيەكانىيەو. ئازادى ئاينى بە پىي ماددەى (۱۸) لەو  
جارنامەيە بەمشۆيە باسى لئو دەكات: "ھەموو كەسك، يان  
ھەر تاكىكى كۆمەلگەى مۆفايەتى مافى ئازادى و بىرکردنەو  
ئازادى ئاينى و ويژدانىيە ھەيە، ئەم مافەش ئازادى بۆ گۆرپىنى  
ئاينەكەى و بىروباهەپرەكەى پىداوہ لە رووى نيشاندان و  
پەپرەوکردنى خواپەرستى و پەپرەوکردنى رىئوپرەسمە  
ئاينىيەكان و مافىشى لە فېربووندا ھەيە بە تەنھا خۆى يان  
لەگەل كۆمەلدا و بە شۆيەيەكى ئاشكرا دەبىت". ھەرۈھە ئەم  
مافانە بە پىي ماددەى (۱۸) لە رىكەتنامەى نئودەولەتى  
تايبەت بە مافە مەدەنى و سياسىيەكان و ماددەى (۸) لە



مىساقى ئەفەرىقى بۇ مافەكانى مړوڤ و گەلان، ھەروەھا بە پېى  
ماددەى(۱۲) لە رېكەوتننامەى ئەمرىكى بۇ مافەكانى مړوڤ و  
ماددەى(۹) لە رېكەوتننامەى ئەوروپى بۇ مافەكانى مړوڤ  
چەسپېنراون و كارپېكردنپان بەسەر دەولەتە ئەندامەكاندا  
سەپېنراوہ."

ياساى نەھىشتنى ھەموو چۆرەكانى جياكارى رەگەزى و  
دەماگىرى بەھۆى ئايىن و بىروباوہرەوہ

ا- مافى بەدەستھېننى ئازادى ئايىنى و ئازادى بىروپا لە  
چواچېوہى ماددەى(۱)ى ئەم ياسايەدا ئاماژەى بۆكراوہ  
بەھەمان ئەو زاراوانەى كە لە دەقى ماددەى(۱۸)ى جاپنامەى  
جېھانى مافەكانى مړوڤدا ھاتوہ.

ب- ماددەى(۲) لەم ياسايە دەلېت" نابېت ھېچ كەسېك لە  
لايەن ھېچ دەولەتېك يان ھەر دامەزاوہيەك يان ھەر كۆمەلە  
كەسېكەوہ رووبەروى جياكارى و رەگەزپەرستى بكرېتەوہ،  
بەھۆى جياوازى ئايىنى يان بىروپاوہ."

ت- ماددەى(۳)ى ئەم ياسايە، جياكارى لەسەر بناغەى  
ئايىن و بىروباوہر بە ھەموو شېوہيەكانىوہ رەتدەكاتەوہ،

چونكه ئه‌وه به سوکايه‌تیکردن به به‌های مرقایه‌تی و  
پیشیلکردنی مافه‌کانی مرقۆ و ئازادییه گشییه‌کان ده‌دریته  
قه‌له‌م.

ماده‌ی (٤)ی ئه‌م یاسایه ده‌لێت " ده‌بیئت سه‌رجه‌م ده‌وله‌تان  
رێوشوینی کاریگه‌ر بگرنه‌به‌ر له پێناو ریشه‌کی‌شکردنی هه‌موو  
جۆره جیاوازیکردنێک به‌هۆی ئاین یان بیروباوه‌ره‌وه، هه‌روه‌ک  
پێویستی‌شه له‌سه‌ریان یاسا دا‌برێژن و له‌کاتی پێویستدا هه‌ندی‌ک  
له‌و یاسایانه‌ش هه‌لبوه‌شیننه‌وه که بانگه‌شه بۆ جیاکاری له‌م  
جۆره جیاکاریانه ده‌که‌ن که پێچه‌وانه‌ی یاسا و عورفه  
نێوده‌وله‌تییه‌کانه".



## ته و مری سییه م

### ئافره تان و مندالان و جیاوازی کردن

به گشتی دوو ریسا هیه که به تایبه تی چاره سهری جیاکاری دژی ئافره تان ده کەن، ههروه که له و یاسا و ریسیایانه ی تردا که په یوه ندیدارن به نه هیشتنی جیاکاری ره گهزی و جیاکاری ئایینی، بۆیه ئه م دوو ریسیایه ی تایبه ت به ئافره تان دارپژراون ته واوکه ری ئه و بنه مایانه ن که په یوه ندیدارن به چه مکی جیاکاری له چوارچێوه ی هه موو یاسا و ریسا نیوده و له تی و ئیقلیمیه کانی تایبه ت به مافه کانی مروۆ به شیوه یه کی گشتی:

۱- ماده ده ی (۱) له یاسای تایبه ت به جیاکاری دژی ئافره تان هه موو جوړه جیاکارییه ک دژی ئه و توێژه ی کۆمه لگه به سوکایه تیکردن به به هاکانی مروۆ فایه تی ده داته قه له م.

۲- ماده ده ی (۲) له یاسای نه هیشتنی جیاکاری دژی ئافره تان داوا ده کات هه موو ئه و یاسا و عورف و سیسته مانه هه لبوه شینرینه وه که به شیوه یه ک له شیوه کانی جیاکاری دژی ئافره تان داده نریت.

۳- ماددهی(۱۰) له یاسای نه هیشتنی تووندوتیژی دژی ئافره تان داواده کات ریوشوینی گونجاو بگریته بهر بۆ ئه وهی ئافره تان وهك پیاوان مافی به کسانیان هه بیته له ژيانی بۆتهی ئابووری و کۆمه لایه تیدا، به تایبه تیش مافی ئافره تان له کارکردن و ئازادی هه لبژاردنی جوړی پیشه و بهر زکردنه وهی پله کانیان له کارو پیشه کانیاندا، هه روه ها به پیدانی مافی ئافره تان له به دهسته ئینانی راهینانی پیشه یی و دامه زراندا.

۴- هه روه ها به پیتی ماددهی(۲)ی یاساکه پتویسته ده ولته ئه ندامه کان له ریگهی دوورکه وتنه وه له گرتنه بهری هه ر کاریکی جیاکاری و ناشایسته دژی ئافره تان بیسه لمینن که له دژی جیاکاری ده وه ستنه وه، ده شبیته ئه و ئه نجامه له ده سه لاتی داموده زگا گشتیه کاندرا هه نگبداته وه و له گه ل ئه م پابه ندیه نیۆده ولته تیه دا کۆک بیته.

۵- برگی(ب) له ماددهی(۱۱)ی ئه م یاسایه ده لیت "پتویسته له سه ر ده ولته ئه ندامه کان مافه کانی ئافره تان له به دهسته ئینانی ده رفه تی کارکردن به یه کسانانی وهك پیاوان به دهسته ئینیت".

دوو یاسای نیوده ولته تی تایبته هیه ئاماژه ده که ن بۆ  
ریکه گرتن و نه هیشتنی جیاوازی کردن له دژی مندالان،  
ئه وانیش:

۱- بهیماننامه ی نیوده ولته تی تایبته به مافه مه دهنی و  
سیاسیه گان:

که برگی (۱) له ماده ی (۲۴) ی ئه م یاسایه ده ئیت "هه موو  
مندالیک به بی جیاوازی کردن به هۆی ره گه ز، رهنگ، ئیتنیک،  
زمان، ئاین، ره چه له کی نه ته وایه تی یان کۆمه لایه تی یان به هۆی  
بنه چه یه وه، مافی به سه ر خیزان و کۆمه لگه و ده ولته وه هیه  
که کار بکه ن له پینا و پارێزگاری لیکردنیدا له به ره وه ی  
که سبکی ناکامه".

۲- ریکه و تننامه ی مافه گانی مندال :

هه موو یاسا نیوده ولته تیبه گانی تری تایبته به پاراستنی  
مافه گانی مروف پیداکری له سه ر پاراستنی مافه گانی مندالان  
ده که نه وه، برگی گانی دیباچه ی ریکه و تننامه ی مافه گانی مندال  
ئاماژه ده کات بۆ ده سه ته به رکردنی مافی یه کسان و بی  
ده ستکاری کردن بۆ سه رجه م تاکه گانی کۆمه لگای مروفایه تی.

ههروهها ماددهی(١) له م ریکه وتننامهیه به مشیوهیه  
پیناسه ی مندال دهکات " هه مروفیک که ته مه نی(١٨) سالی  
ته واو نه کردبیت به مندال یان نهوجه وان داده نریت و برکه کانی  
ئه م یاسایه ی به سه ردا جیبه جیده کریت".

ماددهی(٢) ی ریکه وتننامه ی مافه کانی مندال ده لیت "ده بیت  
ده وله تانی ئه ندام ریز له م مافه روونکراوانه ی ناو ئه م  
ریکه وتننامه یه بگرن و به بی جیاوازی بۆ هه موو ئه و مندالانه ی  
دابین بکه ن که له ژیر سایه ی یاسا و ده سه لاتیاندا ده ژین، به  
چاوپۆشی کردن له ره گه زی منداله که و ره گه زی دایک و باوکی،  
یان رهنگیان، یان زمان و ئاین و بیروپای سیاسیان، یان  
ره چه له کی ئیتنی و نه ته وه یی و کۆمه لایه تیان یان سه روه ت و  
سامانیان، یان هه ژاری و نه داریان، یان شویتنی له دایکبوونیان،  
یان له بهر هه م هۆکاریکی دیکه . بۆیه ئه رکی داموده زگا کانی  
ده وله ته هه موو ئه و ریتوشوینانه بگرنه بهر بۆ پارێزگاریکردن له  
مندالان و دوورخستنه وه یان له هه موو جوړه کانی جیاکاری و  
سزادان، به هۆی ئه و فاکتهر و هۆکارانه وه که باسمان لێوه کردن.

سنووری دهستگیرکردنی نهوجهوانان:

(۱۰) بنه ما له نمونه ییه کانی نه ته وه به گکرتو وه کان  
ثماژه ده کهن بۆ به پټوه بردنی کاروباری دادوهریی نهوجهوانان،  
ئهم بنه مایانهش به (بنه ماکانی په کین) ناسراون. وا له خواره وه  
هه ندیک له و بنه مایانه ده خهینه پوو:

۱- له کانی دهستگیرکردنی هه نهوجهوانیکدا، پټویسته  
یه کسه ر دایک و باوکی یان به خټوکه ره که ی لی ئاگادار بکړیته وه.  
۲- هه ر دادوهریک یان هه ر به رپرسیکی دادوهریی ره سمی و  
تایبه تمه ند، یان ده زگایه کی تایبه تمه ند به بی دواخستن پټویسته  
بروانیته ریوشوینی ئازادکرنی نهوجهوانه دهستگیرکراوه که.

۳- پټویسته ئه و لایانه نانه ی که ده سه لاتی جیبه جیکردنی  
یاساکانیا ن پیسپژدراوه له په یوه ندی به رده وامداین له گه ل ئه و  
نهوجهوانه دا که تاوانبارکراوه به شیوه یه که که کایه ی یاسایی  
نهوجهوان ریژی لی بگړییت. هه روه ها ده بییت ریگه بگړییت له  
ئازاردانی و ناوه رۆکی دۆسیه ی کیشه که ی به هه ند وه ربگړییت.

رپکه وتغنامه ی مافه کانی مندال له ماده ی (۳۷ب) دا به مجوره  
باسی دهستگیرکردنی نهوجهوان ده کات: "هیچ مندالیک به  
شیوه یه کی نایاسایی و درندانه له ئازادییه کانی بیبه ری ناکړییت،



بۆیه ده بیټ دهستگیرکردن و بهندکردن یان راگرتنی منداالان و نهوجه وانان به پیتی یاسا بیټ و ده شبیټ هیشتنه وهی به راگیراوی وهك دواپه ناگه سهیر بکریټ و به گشتی بۆ که مترین ماوهش بیټ " .

**بەشى چوارەم**

**مىكانىزمى لىكۆلىنەۋەكانى پۆلىس**



## تەۋەرى يەكەم

### پېۋەرە ئىۋدەۋلە تىيەكانى تاييەت بە لىكۆلئىنەۋەكانى پۇلىس

بىنەما سەرەككىيەكانى:

- لەكانى بە پىۋەرەچوۋنى لىكۆلئىنەۋەكان و ۋەرگرتنى ۋەلامى  
شايبەدحال و قوربانى و گومانلىكراۋەكاندا، پىۋىستە رەچاۋى  
مافەكانى مۇۋەبكرىت.
- ھەموو تاكىك مافى پاراستنى تاكەكەسى ھەيە .
- ھەموو تاكىك مافى ئەۋەى ھەيە بە شىۋەيەكى  
دادپەرۋەرەنە دادگايى بكرىت.
- ھەر كەسىكى تاۋانباركراۋ بە ئەنجامدانى تاۋانىك بە  
بىتاۋان دادەنرىت تا ئەۋكاتەى لە دادگايەكى دادپەرۋەرەنەدا  
تاۋانەكەى بەسەردا ساغدەبىتەۋە .
- نابىت بە شىۋەيەكى نامرۇقەنە دەستۋەربدرىت لە ژيانى  
تاييەتى كەسىك يان كاروبارى خىزانى و نىشتەجىبۋون و  
پەيۋەندىيەكانى ھىچ مۇۋئىك.

- نابېت هېچ كه سيك ناچار بکړيټ به نه نجامداني کاريك كه ناوبانگ و شهره ف و كه رامه تي له كه دار بکات.
- نابېت هېچ گوشاريكي جه سته يي يان فيکري له دږي گومانليکراو يان شايه تحال يان قوربانييه کان په پړه و بکړيټ له پيناوي به ده سته پناني زانياريدا.
- نه شکه نجه دان و هه موو جوړه کاني تري مامه له کردني نامرؤفانه و كه رامه ت رووشين قه ده غه يه .
- پيوسته شايه تحال و قوربانييه کان به پړزه وه مامه له يان له گه لدا بکړيټ و چاودېري بکړين.
- ده بېټ له هه موو کاتيکدا نه پينييه کان بپاريژرين و به وردی مامه له له گه ل زانيارييه هه ستياړه کاندا بکړيټ.
- نابېت كه سيك به زور ناچار بکړيټ دان بنيت به تاوانتيکدا يان شايه تي بدات له دږي خوي.
- نابېت ليکولينه وه کان له دهره وه ي ياسا په پړه وکراوه کاندا نه نجام بدريټ.
- هر جوړه چالاکی و ليکولينه وه يه کی ناشايسته و نامرؤفانه به بي پاساو کاريکی ريگه پينه دراوه .

۱- لیکۆلینه وه له تاوانه كان يه كه م ههنگاوی سه ره كییه بۆ هینانه دی دادوهری و ئه و ئامرازه یه كه به هۆیه وه تاوانباركراوه كان راپیچی دادگاكان ده كرین و له ویدا تاوانباربوونیان یان بیتاوانیان درده كه ویت. ههروه ها لیکۆلینه وه ههنگاویکی بنه پهرتیه بۆ دهسته به ركردنی خۆشی بۆ كۆمه لگا، چونكه ئه نجامدانی تاوان ده بیته هۆی دروستبوونی خه م و په ژاره ی خه لك و په كخستنی گه شه پیدانی كۆمه لایه تی و ئابوووری تووشی شۆك ده كات، له بهر ئه وه ئه نجامدانی لیکۆلینه وه یه کی تاوانكاریی كاراو یاسایی و ئه خلاق یه كێكه له لایه نه هه ره گرنگه كانی كاركردنی داموده زگاكانی پۆلیس.

۲- به گشتی لیکۆلینه وه له تاوانه كان به چالاکیه کی شایسته و دیاری پۆلیس ده ژمێردریت، له گه ل ئه وه شدا سه رجه م پێوه ره په یوه نداره كان به کاری پۆلیس گرنگه تیا یاندا ره چاوی مافه كانی مرقۆ بكریت.

۳- له كاتی به پێوه چوونی لیکۆلینه وه كاندا له وانه یه پۆلیس ده سه لات ی ده ستگیركردن به كاربه ئنیت، چونكه به پیتی یاسا ئه و ده سه لات ی پیدراوه، به لام پێویسته ته نها له كاتی پێویستدا و پالپشت به بوونی رێگه پیدانیکی یاسایی نه بیته ئه و ده سه لات

پياده نه كړيټ. ده شكرټ د سټېسه ركرډنى ئه و كه سانه  
 گومانيان ليد ه كړيټ به ئه نجامدانى تاوانيك بكريټه بابته  
 ليكولينه وه كان، به لام له م حاله تانه دا ده بټ به شيوه يه كي  
 مروثانه مامه له له گه ل ئه و كه سانه دا بكريټ. هه نديك جار  
 له وانه يه بؤ ده سټيگر كړډنى گومان ليكراويك په نابريټه به ر  
 به كار هينانى هيژيان د سټېسه ركرډنى كه سه كه، به لام  
 له مه شياندا له كاتى زور پټويستدا نه بټ، نابټ هيژ  
 به كار بهيټريټ، واته به و ئاسته ي كه هينانه دى ئامانجى ياسايى  
 ليكولينه وه كان ده يخوازيټ.

٤- بؤ ئه وه ي ليكولينه وه له تاوانه كاندا به پټي پټوه رو  
 بنه ما ئه خلاقى و مرويه كان بجټه ريټه، ده بټ ريژ له  
 كه رامه تى مروثايه تى و ته واوى مافه كانى مروث بگريټ و  
 تومه تبار كراوه كان رووبه رووى ياسا بكريټه وه. ليكولينه وه له  
 تاوانه كان له كومه لگا ديموكراتيه كاندا هه ميشه له دواى ئه وه وه  
 دټ كه ئه و كه سانه رووبه رووى حوكمى كومه لگا ده كړينه وه،  
 پاشان ده بريټه به رده مى ياسا بؤ ده رخستننى تاوانه كانيان.

## ته وهری دووهم

### لایه نه گشتییه کانی مافه کانی مروځ و لیکوئینه وه کانی پوئیس

- گرمانه ی نه وه ی که هه موو تاوانبارکراوه کان بیتاوان.
- پیدانی ماف به هه موو تاوانبارکراوه کان له دادگایکردنیکی دادوهرانه .
- پېزگرتن له به هاو که رامه ت و تایبه تمه ندیتی هه موو تاکه کانی کومه لگا .
- هه موو نه و پتوهر و بنه مایانه ی له سه ره وه باسکران له یاسا و ریسا کانی مافی مروځدا به وردی باسیان لیوه کراوه ، به تایبه تیش گرمانه ی بیتاوانی که سه کان تا نه و کاته ی به پتی یاسا تومه ته کانیا ن ده سه لمینریت ، هه ره ها مافی به ده سه ته یانی دادگایکردنیکی دادپه ره رانه و ماف له ریگه نه دان به هیچ که س و لایه ک که به شیوه یه کی نامروځانه و دوور له یاسا ده سه توه ربدا ته کاروباری تایبه تی و ژیا نی مروځه کانه وه .



## ۱- گریمانه‌ی بیتاوانی:

۱- ئم مافه به پئی برگه‌ی (۱) له مادده‌ی (۱۱)ی جاپنامه‌ی جیهانی مافه‌کانی مرؤفدا جه‌ختی کراوه‌ته‌سه‌ر که ده‌لئت "هه‌موو که‌سیکی تاوانبارکراو به ئه‌نجامدانی تاوانیک تا ئه‌وکاته‌ی له دادگاییکردنیکي ئاشکرادا تاوانه‌که‌ی به‌سه‌ردا ده‌سه‌پنریت به بیتاوان دادهنریت به مه‌رجیک هه‌موو زه‌مانه‌تیکي پئویستی بۆ دابین بکریت به‌مه‌به‌ستی به‌رگریکردن له خۆی". هه‌روه‌ها ئم مافه به پئی په‌یماننامه‌ی نێوده‌ولته‌ی تایبته‌ به‌مافه مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کان له برگه‌ی (۲)ی مادده‌ی (۱۴)دا هاتووه، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش میساقی ئه‌فه‌ریقی بۆ مافه‌کانی مرؤف و گه‌لان و ریکه‌وتننامه‌ی ئه‌مه‌ریکی بۆ مافه‌کانی مرؤف و ریکه‌وتننامه‌ی مافی مرؤفی ئه‌وروپی گرنگیان به مافی گریمانه‌ی بیتاوانی داوه. له ئه‌نجامی ئم بنه‌مایانه دوو خالی گرنگ به‌دیده‌کریت:

- ناکریت تاوانبارکردن یان بیتاوانبوون دیاری بکریت، ته‌نها له ریکه‌ی دادگاییه‌کی دادپه‌روه‌رانه‌وه نه‌بیّت، واته له‌دوای دادگاییه‌ک که به‌شیوه‌یه‌کی یاسایی و ته‌ندروست به‌پێوه‌بچیت و

تیایدا ریگه به که سی تاوانبارکراو بدریت داوابکات داکوکی و بهرگری لیبکریت.

- مافی تاکه که س له وتنی بیتاوانی تا ئه و کاته ی تاوانبارکردنی ده سه لمینریت، مافیکی بنه په تیه بو ده سه بهرکردنی دادگاییکردنی دادپهروه رانه .

۲- گرمانه ی بیتاوانی له پروسه ی لیکوئینه وه دا گاریگه ریه کی گرنګ ده گریته خو ئه ویش ئه وه یه که "پیویسته هه موو ئه و که سانه ی لیکوئینه وه یان له گه لدا ده کړیت وه کو که سانی بیتاوان سه یریکرین ئیتر ئایا ده سته یرکراو بن یان ده سته سه رکراو بن یاخود له کاتی لیکوئینه وه کردن له گه لئاندا ئازادبن".

۳- مافی به ده سته ینانی دادگاییکردنیکی دادپهروه رانه له مাদده ی (۱۰) ی چاپنامه ی جیهانی مافه کانی مروفدا باسی لیوه کراوه که ده لیت "هه موو مروفیک به یه کسانی له گه ل ئه وانی تر دا مافی هه یه که کیشه که ی رووبه رووی دادگایه کی سه ربه خو و بیلایه ن بکریته وه و دادگایکردنه که ش ئاشکرا بیت بو ئه وه ی پابه ندی و مافه کانی له هه ر تومه تیکی سزاییدا که ئاراسته ی ده کړیت، پاریزراو بیت". ئه م مافه به پیی په یماننامه ی

نیوده ولّه تی تایبەت بە مافە مەدەنی و سیاسییەکان لە  
ماددە ١٤) دا ھاتوو، سەرەپای ئەو ھش میساقی ئەفریقی بۆ  
مافەکانی مرۆڤ و ڕێکەوتنامەی ئەمەریکی بۆ مافەکانی مرۆڤ و  
ڕێکەوتنامەی مافی مرۆڤی ئەوروپی گرنگیان بە مافی  
بەدەستھێنانی دادگاییکردنیکی دادپەرورەرانە داوە.

٤- بۆ ئەوەی کەسە کە بتوانێت بگاتە بەدەستھێنانی  
دادگاییکردنیکی دادپەرورەرانە بەرامبەر ھەر تۆمەتێک کە  
ئاراستەی کراوە، دەبێت ئەنجامدانی لێکۆڵینەوەکان بە  
شیوازیکی مرۆڤانە و بەپێی ئەو بنەما یاساییانە بەپێوەبجێت کە  
پڕۆسەی لێکۆڵینەوەکان ڕێکدەخەن، وەک (کۆکردنەوەی  
بەلگەکان، وەرگرتنی ئیفادەی گومانلێکراوەکان، وەرگرتنی  
شایەتی راست و دروست لەبەردەم دادگادا).

٥- سەرچەمی ئەم مافانە پالپشت بە پابەندبوونی  
کارمەندانی راسپێردراو بە جێبەجێکردنی یاساکان دێنەدی،  
چونکە پێویستە لەسەریان لەکاتی جێبەجێکردنی ئێرک و  
دەسەلاتەکانی دەستگیرکردندا ئاگیان لەم بنەما یاسایی و  
مرۆییانە بێت و پشتگوێیان نەخەن و پەیرەوییان بکەن.  
نموونە شمان لەسەر ئەمە ئەوەیە کە لە بڕگەی (٢)ی ماددە ٩)

له په پیماننامه یی نیوده ولته تایبته به مافه مه دهنی و سیاسیه کانداهاتووه ده لیت "هر که سیڅ که ده ستگیر ده کریت پیویسته هوکاری ده ستگیر کړنه یی پېرېاښه یه نریت له گه ل هر تومه تیځدا که ناراسته یی کراوه".

۶- له کاتی ده ستگیرنه کړنی که سیځدا که خراوه ته ژیر لیکولینه وه وه، ده بیت یه کسه ر نه و که سه له و تومه ته یی خراوه ته پالی ناگادار بکړیته وه.

۷- پوون و ناشکرایه که سروشتی لیکولینه وه کان کارده کاته سه ر نه و ماوه زه مه نییه یی که ده کریت تیایدا که سه که له باره یی تومه ته که یه وه ناگادار بکړیته وه. له و بارانه شدا که زور نالون، پیده چیت نه م کاره کاتیکی زورتی بویت به به راورد له گه ل نه و بارانه دا که که متر نالون، به لام له هه ردو باره که دا هه مان پیوه ر جیبه جیده کریت، نه ویش نه وه یه تاده توانریت زووتر که سه که ناگادار بکړیته وه.

ب- ماف له چوونه به رده می دادگا به بی سستی نواندن:

۱- نه م مافه مانای نه وه یه که پیویسته جیبه جیکړدنی کاری لیکولینه وه به خیرایی و کارایی نه نجام بدریت.

- ۲- له وانه يه ئاستى ئالۋىزى كېشەكە كارىكاتە سەر كاتى ديارىكراو بۆرە وانه كوردنى تۆمەتبار بۆرەردەم دادگا، ھەروەھا دەشكرىت درىژى ماوھى لىكۆلېنەو ەكەوېتە ژىر كارىگەرى چەند فاكته رىكى تىرى ەكو( گىرفتى نەبوونى شايت و رەفتارى ئەو كەسەى لىكۆلېنەو ەى لەگەڭدا دەكرىت)، بەم پىيەش دەبىت بەبى ھىچ دواكە وتنىكى بى پاساۋ دادگايىكردنەكە ئەنجامبدرىت.
- ۳- نابىت شىۋازى بەرپۆۋەبردنى لىكۆلېنەو ە لەلايەن پۆلىس بكرىتە ھۆيك بۆرە پشتگوئى خستنى ئەم زەمانەتە ياسايبانە.
- ۴- لەكاتى بەرپۆۋەچوونى لىكۆلېنەو ەدا لەوانە يە دەزگاكانى پۆلىس رووبەرووى چەند شايتەتالىكى تاوانەكە بېنەو ەكە بەلگەكانيان دژى ئەو كەسەى خراۋەتە ژىر لىكۆلېنەو ەو، پالېشتى كېشەكە ناكات. ئەو ەى ئاشكرايە لەوانە يە ئەم بەلگانە بەسېن بۆرە ئاماژەكردن بۆرە تاۋانباركردنى كەسى گومانلىكراۋ بە ئەنجامدانى تاۋانلىك كە لە واقىعدا ئەو كەسە ئەنجامدەرى تاۋانەكە نې، بۆيە ئەو ە دەبىتە ھۆى ەستاندن لىكۆلېنەو ە لەگەڭ ئەم كەسەدا.
- ۵- لەلايەكى ترەو ە لەوانە يە ئەم بەلگانە بېنە ھۆى روونبونەو ە راستى كېشەكە و ئاراستەكردن يان لە دژى كەسى

گومانلیکراو به نه نجامدانی تاوانه که، بۆیه به لگهی ته واو له بهرده ستدا ده بیئت بۆ سه لماندنی تاوانبارکردنی که سی گومانلیکراو و راپیچکردنی بۆ بهرده می دادگا، به مه رجیک نه و شایه تحالهی که ده توانیئت چه ند به لگه یه ک بخاته بهرده ستی دادگا بۆ لاوازکردنی کی شه که له دژی که سی تاوانبارکراو شایه تحالیکی نه فی بیئت، بۆیه ده بیئت نه م شایه تحال له کاتی دادگاییکردنی تاوانبارکراو دا ئاماده بیئت بۆ وه لامدانه وه.

پ- ناچار نه کردنی که سی که به زۆر بۆ شایه تیدان له دژی خۆی:

۱- نه که رچی نه م بنه مایانه که سی تاوانبارکراو له کاتی دادگاییکردندا ده پارێزن، به لام نه وه له قوناغیک یان له قوناغه کانی لی کۆلینه وه ی پۆلیس له گه ل که سی گومانلیکراو دا کاریگه ری خۆی ده بیئت.

۲- هه ندیک له م بنه مایانه ئامانجیان نه وه یه که ری گه بگرن له ناچارکردنی گومانلیکراوان بۆ داننان به تاواندا به زۆر، نه گه ر هاتوو گومانلیکراو رووبه رووی ناچارکردنیکی نایاسایی و نا نه خلاق کرایه وه بۆ نه وه ی له کاتی لی کۆلینه وه دا به زۆر دان به نه نجامدانی تاوانیکدا بنیئت، نه وا نه م رفتار ه ته واو دژی نه و

مافانه به که بۆ پاراستنی که سه تاوانبارکراوه کان له کاتی دادگاییکردنیاندا داریژراون.

د- دهستیوهردان له تایبهتمهندییهکان به شیوهیهکی ناپهوا:

۱- تایبهتمهندیی تاکه کان و ناو و ناوبانگ و شهرفیان، به پێی بهندهکانی جارنامهی جیهانی مافهکانی مۆف به تایبهتی ماددهی (۱۲)ی جارنامه که پارێژراون که دهلیت " نابیت دهست له ژیانی تایبهتی و کاروباری خێزانی و شویی نیشتهجیپوون و په یوهندییهکانی هیچ که سیک وهربدریت به شیوهیهکی ناپهوا و نامۆفانه، ههروهها رووبهپووی کاریک نهکریتهوه که ناوبانگ و کهرامهتی له که دار بکریت، ههموو که سیکیش مافی ههیه له لایه ن یاساوه پارێژگاری لیبکریت له مجۆره دهستوهردان و ناچارکردانه".

۲- ریکه وتننامهی ئه وروپی بۆ مافهکانی مۆفیش له چوارچێوهی ماددهی (۸)دا جهختی له سه ر ئه م مافه کردۆته وه به مشیوهیه: ( دهسه لات ه گشتیهییه کان به پێی ریکه پێدانی یاساوه له کاتی پێویستیدا نه بیت له کۆمه لگایه کی دیموکراتیدا به بیانووی پاراستنی به رژه وه ندی ئاسایشی نیشتمانی یان

سهلامه تی گشتی و خوشگوزهرانی ئابووری ولات نه بیټ، یان له پیناو ریگه گرتن له روودانی پاشاگهرانی و تاوانکاری و پاراستنی نه ندروستی و دابوونه ریت و نه خلاق و مافی ئازاردانی خه لکانی تردا نه بیټ، بۆیان نیه په پیره وی نه م کاره بکه ن).

۲- کاریگه ریه کانی نه م حوکمانه به سه ر رپه وی لیکنۆینه وه له تاوانه کان روونه، بۆ نمونه وه ک کاره کانی پشکنین، به تایبه تیش پشکنینی تاکه کان و مامه له کانیان و ئوتۆمبیل و که لوپه له کانی دیکه یان. هه روه ها ریگرتن له و په یوه ندی و نامه گۆرینه وه ته له فۆنیانه ی که نه نجامی ده دن. بۆیه زۆر پتۆیسته هه موو نه م کارانه به جۆریکی یاسایی تۆکمه و له کات و ئاستی پتۆیستیدا به پتیی ئامانج و مه به سه ته یاسایی و ره واکان بۆ جیبه جیکردنی یاساکان نه نجام بدریټ.

۴- پاریزگاریکردن له تایبه ته ندیه کان به پتیی مادده ی (۴) له یاسای بنه ماکانی ره فتارکردنی کارمه ندانی راسپێردراو به جیبه جیکردنی یاساکان جه ختیان له سه ر کراوه ته وه، به مجۆره : ( کارمه ندانی راسپێردراو به جیبه جیکردنی یاسا پتۆیسته له سه ریان پاریزگاری له و نه ینییانه بکه ن که له به رده ستیاندایه، واتا هه موو نه و مه سه لانه ی که سروشتیکی نه ینیان هیه



مادامه‌کی له‌گه‌لّ ئه‌دای ئه‌رك و کاره‌کانیان و پئویسته‌کانی دادوهری پێچه‌وانه‌دا نابێت). شیکردنه‌وه‌ی ناوه‌پۆکی ئه‌م مادده‌یه‌ واتا مادده‌ی (٤)ی یاساکه‌ ئاماژه‌ بۆ ئه‌وه‌ ده‌کات که کارمه‌ندانی راسپێژدراو به‌جێبه‌جێکردنی یاسا به‌حوکمی کاره‌که‌یان چه‌ند زانیارییه‌کان ده‌ست ده‌که‌وێت که له‌وانه‌یه‌ زیان به‌ناوبانگ و که‌رامه‌تی خه‌لک بگه‌یه‌نێت، بۆیه‌ رێنماییه‌کان هۆشدارێ ئه‌وه‌ ده‌ده‌ن که پئویسته‌ له‌کاتی مامه‌له‌کردن له‌گه‌لّ ئه‌و زانیاریانه‌دا زۆر وردبن، چونکه‌ درکاندنی ئه‌و زانیاریانه‌ بۆ هه‌ر مه‌به‌ستیکی تر جگه‌ له‌ جێبه‌جێکردنی ئه‌رکه‌کانیان و خزمه‌تکردنی دادپه‌روه‌ری ئه‌وپه‌ڕی مه‌سه‌له‌یه‌کی ناپه‌وا و نابه‌جێیه‌.

ه‌- درکاندنی ناپه‌وا‌ی زانیارییه‌ نه‌تیه‌کان که زیان به‌ که‌رامه‌ت و ناوبانگی که‌سه‌کان ده‌گه‌یه‌نێت، به‌ دلتیاییه‌وه‌ بریتیه‌ له‌ پێشێلکردنی بته‌ماکانی جاپنامه‌ی گه‌ردوونی مافه‌کانی مرقۆ و هه‌ردوو رێکه‌وتنامه‌ی ئه‌وروپی و ئه‌مریکی بۆ مافه‌کانی مرقۆ که پێشتر ئاماژه‌یان بۆ کراوه‌.

## تەۋەرى سىيەم

### لايەنە تەكنىكىيەكانى لىكۆلىنەۋەكان

ئەگەر لىكۆلىنەۋەكانى پۆلىس كاريگەرېن لەسەر بناغەى رىزگرتن لەكەرامەتى مۇقايەتى و بنەما ياساييەكان بەپۈرەبېرىن، لەو پىرۇسەيەدا تا ئاستىكى زۆر لەسەر ئەم خالانە بەندە:

- دەستەبەركردنى سەرچاۋە زانستى و تەكنىكىەكان و بەكارھىتەنئان بەشۈۋەيەكى ژىرانە.

- بەجېھتەنئانى تۈانا و لىھاتۈۋىيەكانى كارى سەرەكى پۆلىس بەشۈۋەيەكى چىۋىپ.

- بوۋىنى مەعرفەۋ و شىيارى تەۋاۋى ئەۋكەسانەى لىكۆلىنەۋە لەگەل تۈانباركراۋ و گومانلىكراۋەكاندا دەكەن.

- گۈپرايەلى بۆئەۋ بنەما ياساييەنەى كە لە لىكۆلىنەۋە جىنئايەكاندا پەيپەۋ دەكرىن، لەگەل كاركردن بە پۈۋەرەكانى مافى مۇق.

- بەكارھىتەنئانى ئامرازەكانى پىشكىنىنى شوۋىنى ئەنجامدانى تۈوانەكان و پىشكىنىنى ئەۋماددە و كەلۈپەلانەش كە لەشوۋىنى

تاوانه که دا ده دۆزینه وه، یان هر ماده و که لو په لیکى دیکه که ده کریت سوودیان لیوه ربگیریت.

- به کارهیتانی نامرازه کانی تۆمارکردن و به راوردکردنى زانیارییه کانی که پشکنینیان بۆ ده کریت له کاتی لیکۆلینه وه کاند. ههروهک نه نجامدانى لیکۆلینه وه کان به شیوهیه کى به رفراوان پیویستی به بوونی کارناسانى تهکنیکى و کۆمپیوتهرى ههیه له پیناو به نه نجامگه یاندنى لیکۆلینه وه کان.

- چاوپێکهوتنى شایه تحاله کان و گومانلیکراوه کان) ئهم لیها توویانه پیویستیان به پهیره وکردنى شیوازیکی مامهله کردنى جیاواز ههیه).

- پشکنینى سه رجه م شوین و پێگه کان، وه کو بیناکان و شوینه کراوه گشتیه کان و ئوتۆمبيله کان و پشکنینى که سه گومانلیکراوه کان به تایبه تى) ئهم جوړه پشکنینانه ش پیویسییان به گرته به ى شیوازی مامهله کردنى جیاواز ههیه).

- له چوارچیوه ی بوونی وشیارى و مه عریفه له لای لیکۆله ره وه کانی پۆلیسدا ده بیئت ئهم نامرازانیه ى خواره وه دهسته به ربکریت:—

۱- ئەو ئامراز و پىداۋىستىيانەى كە بۆ ئەنجامدانى  
كاروبارەكان پىۋىستە بۆ بەرپۈۋەچۈۋى لىكۆلېنەۋەكان فەراھەم  
بكرىت.

۲- سەلىقە و توانايە سەرەككېەكانى پۆلىس پىۋىستە بۆ  
ھاۋكارىكردى لىكۆلەرەۋەكان و دەبىت دەستبەرىكرىن.

۳- ئەو دەسەلاتە ياساى و پىۋەرە ئەخلاقىانەى كە  
پىۋىستە رەچاۋىكرىت بەگشتى بەدەستەپىنانى پسپۇرپىيەكانى  
پۆلىس و ئاستەكانى وشيارى لەلاى لىكۆلەرەۋەكانى پۆلىس،  
ھەموۋيان چەند ئامرازىكەن كە كارمەندانى راسپىردراۋ بە  
جىبەجىكردى ياسا پىشتيان پىدەبەستەن و گرنگەن بۆ كارى  
حكومەت و دامودەزگاكانى جىبەجىكردى ياسا. لە پىناۋ  
پارىزگارىكرىن و ھىنانەدى سىستېمىكى پۆلىسى شاىستەو  
كارامەدا، پىۋىستە لەسەر حكومەتەكان كە دامودەزگاكانى  
جىبەجىكردى بەو ئامرازو بىنەمايانە پۆشتەو پەرداخ بكن، ھەر  
لەپىگەى ئەم دامودەزگايانەشەۋە مەشوق و راھىنان  
بەفەرمانبەرانى پۆلىس بكرىت تاۋەكو بتوانن لە ئاستى  
جىبەجىكردى ئەرك و كارەكانى سەرشانىاندا بن.



## تەۋمىرى چۈۈرەم

### بەريۆەبردنى ھەۋالدىرە نەينىيەكان

ئەم بابەتە بەشىكى لاۋەكىيە لە كارە تەكنىكىيەكانى  
لېكۆلېنەۋە، بەلام لەبەرئەۋەى چەند بوارېكى ياساىى و  
ئەخلاقى گىرنگ دەگرېتە خۆ، پېۋىستە لە دامودەزگاكانى  
پۆلىس گىرنگىيەكى تايبەتى و جياۋازى پېبدىت. ئەو  
زانبارىيانەى كەدەست پۆلىس دەكەۋن لە رېگەى ھەۋالدىرە  
نەينىيەكانەۋە سەبارەت بە تاۋانەكان و تاۋانبارەكان، گىرنگيان  
زۆرە، بەلكو لە ھەندىك كاتىشدا ئەو زانبارىيانە دەبنە تاكە  
ئامراز كە بەھۆيانەۋە ھەندىك لەتاۋانباران راپېچى دادگا  
دەكرېن، بە تايبەتېش ئەو تاۋانبارانەى كە تېۋەگلاۋن لە  
ئەنجامدانى تاۋانى رېكخراۋدا. دەكرېت كاريگەرى  
لېكۆلەرەۋەى تاۋان و دەزگاي پۆلىس تا ئاستىكى باش بەھىز  
بكرېت لە رېگەى دانانى ھەۋالدىرە نەينىيەكان و سوود ۋەرگىرتن  
لە خىزمەتەكانيان بۆ ئاسانكردنى بەريۆەچۈۋنى كارى ياساىى  
دەزگاكانى پۆلىس. لەگەل ھەموو ئەمانەشدا ئەم پىرۆسەيە  
چەندىن مەترسى لىدەكەۋىتەۋە لەبەر ئەم ھۆيانەى خوارەۋە:

أ- هه والډه ره نهټنييه كان له زور کاتدا خودی خوځيان  
که سنی تاوانبارن، يا په يوه نډيه کې توندوتوليان به تاوانبارانه وه  
هه يه.

ب- به گشتی هه والډه ره کان زانياريه کانيان له بهرامبه رپاره  
يان چهند داوايه کی ترډا ده دهنه پوليس.

ج- پيکهاتن و سه وډاکان له نيوان کارمندانې پوليس و  
هه والډه ره نهټنييه کاندې به نهټنی ده کړيت.

د- له وانه يه هه والډه ره که باروډوخه که بقوزيته وه بؤ شه وهی  
خوی تاوان نه نجامبدات و هه لبيت.

ه- پيدده چيت هه والډه ره خه لگانی تر هانبدات بؤ نه نجامدانی  
تاوان له پيناو به ده سته پينانی پاره له بهرامبه رپيدانی زانيارى  
له سه ر تاوانيتک.

و- له وانه يه هه نديک جار کارمندی پوليس خوی  
هه والډه ره که هانبدات بؤ نه نجامدانی تاوانيتک که  
ده کړيت کارمنده که ی پوليس له دواييدا ناشکرای بکات و بيکاته  
نامرازيتک بؤ سه لماندنې چست و چالاکی خوی.

ز- له وانه يه کارمندی پوليس تيوه بگلبيت له ناشيرين بوونی  
نه ستوپاکى له ريگه ی مامه له داراييه کانيه وه له گه ل هه والډه ره  
نهټنييه که دا.

لەبەر ئەو ھۆکارانەى لەسەرەوہ باسماڻ کردن، پټوڻستە لەسەر دامودەزگاكانى جټبەجټکردنى ياسا چەند بنەمايەك دابېرژن بۆ رټكخستنى پەيوەندىيەكان و مامەلەکردنى نټوان كارمەندانى پۆلىس و ھەوالدەرە نەيتىيەكان. ئەم كارەش پټوڻستى بە پەپرەوکردنى ئەم ھەنگاوانەى خوارەوہى ھەيە:

۱- دەبټت لە تەنھا لە يەك كارمەندى پۆلىس ئەركى بەرپرسىارىتى مامەلەکردن لەگەل ھەوالدەرى نەيتى بگرټتە ئەستۆ، واتە ئەو كەسە بە تەنھا خۆى لټپرسراو دەبټت لە دروستکردنى پەيوەندى و جټبەجټکردنى ھەموو كاروبارەكان لەگەل ھەوالدەرى نەيتىدا كە ھاوكارى دەزگای پۆلىس دەكات.

۲- لە كاتټىكدا زۆر پټوڻستە ناسنامەى ھەوالدەرى نەيتى ئاشكرا نەكرټت، دەبټت تۆمارىكى رەسمى ھەبټت كە ناسنامەى ھەوالدەر و ئەو پۆلىسەى تىادا ھۆنرابټتەوہ كە بەرپرسىارە لە پەيوەندىکردن لەگەلټىدا، ئەو ھەش لەبەر پاراستنى گيانى پۆلىسەكە و ھەوالدەرەكە پټكەوہ، دەبټت تەنھا يەك كەسى ديارىكراو لە ھەيكەلى فەرماندارى ناو دەزگای پۆلىس لەو تۆمارە بپوانټت.

۳- پټوڻستە بەشټوہيەكى رټكوپټك چاودټرى چالاكەكانى ھەوالدەرى نەيتى بگرټت، لەزۆر كاتيشدا نابټت ھەوالدەر



ئاگادارى پلانى تاوانىكى چاۋەروانكراۋىيىت، بەلكو لەوانە يە خۆى  
تېۋەگلاۋىيىت لەۋ پلانەدا ۋ لەوانەشە بەشدارى لە  
خېبە جېكرىدنىدا بىكات، ئەۋەش ماناى ئەۋە دەگەيەننىت كە  
هەۋالدىرى نەيتى دورىيە خۆى ھەلبىستىت بە ئەنجامدانى  
تاۋانىك.

۴- ئەۋ چالاكىە تاۋانكارىيەى كە پىدەچىت روۋىدات لەزۇر  
كاتدا مەترسىدارە ۋ بەشدارىنەكردنى ھەۋالدىر لەۋ كارەدا  
زىيانىكى گەۋرە دەگەيەننىت بەشېۋەيەك ناچار دەكرىت كە  
بەشدارى لەۋ چالاكىەدا بىكات. لەپاستىدا خۆدزىنەۋە لەھەر  
كارىكى بەدۋادچۇنى تاۋانكارىيدا، بەۋ كارەشەۋە كە ھەۋالدىرى  
نەيتى تىايدا بەشدارە، چەند كېشەيەكى ياساى ۋ ئەخلاقى  
خەتەرنەك دەۋرۋىننىت، بۆيە دەبىت لەسەر ئاستى بەرزىرىن  
دەسەلاتى دەزگای پۆلىس بىرپارىك لەۋ بارەيەۋە دەرىچىت،  
بەلام لە دۋاى ئەنجامدانى گىفتوگۆ ۋ راۋىژكردنى تەۋاۋ لەگەل  
دەسەلاتى داۋاكارى گىشتىدا، ناشىبىت ئەۋ بىرپارو راۋىژكردنە  
ئەنجامبدرىت تەنھا لەسەر بىناغەى مامەلەكەردن لەگەل ھەر  
دۆسىيە ۋ بەجىا نەبىت.

۵- پىۋىستە زىادەپۆيى نەكرىت لە پىدانى ئەۋ پاداشتە  
دارايىانەى كە دەدرىت بە ھەۋالدىرەرانى نەيتى بەرامبەر

بەدرکاندى زانىارىيەكان، ھەرۈھە ناپىت بېرى پارەى زۆر بدرىت  
بۇ ھاندانى ھەوالدەرەكان لە بەرامبەر پىدانی زانىارىيەكانياندا،  
چونکہ ئەو ھۆكاریكە بۇ ئىغراکردنى ھەوالدەرەكان لەسەر  
ھاندانى خەلکانى تر بۇ ئەنجامدانى تاوان.

۶- زۆر پىۋىستە چاودىرىيەكى تۈندۈ بخرىتە سەر ئەو  
بېرە پارەيەى كە بە ھەوالدەرە نەئىنيەكان دەدرىت، ئەۋىش لە  
رىگەى گرتنەبەرى چەندىن رىۋوشۋىنى گونجاو بۇ لىپپىچىنەو  
سەرپەرشتىکردنى ورد، چونکہ ئەو كەسەى بېرىار دەردەكات  
پىۋىستى بە زانىنى ھەموو وردەكاريەكانى تاوان و سەرچاۋەى  
ئەو زانىارىيانە ھەيە كە بەدەستىدەكات.

پۈۈنكردنەو ھەى كۆتايى لەسەر پەيۈەندى نىۋان پۆلىس و  
ھەوالدەرە نەئىنيەكان برىتپە لە ئەگەرى لەكەداربۈۈنى  
ئەستۇپاكى ھەندىك لە فەرمانبەرانى پۆلىس لە قوناغىكى  
جىبەجىكردنى ئەركەكانىدا، بەو شىۋەيەش فەرمانبەرە  
پلەبەرزەكانى پۆلىس بەرپرسىيارىتپەكى گەرە دەكەۋىتە  
سەرشانىان، بە تايبەتى لەم بۈۋارەنى خوارەو ھەدا:

۱. دارشتنى سىياسەتلىكى روۋن كە چەندىن بىنەما و  
رىۋوشۋىنى رىكخراۋو ئاراستەكراۋو كارا بگرىتەخۇ بۇ ھىنانەدى

گەرەترىن سوود لە رىگەى بە دەستەيىنانى زانىارىيە نەيىنيەكان  
لە بارەى تاوان و تاوانبارانەو.

۲. دانانى رىوشوئى توندو بنەماى روون بۆ ئاراستەکردن،  
بۆ ئەوەى فەرمانبەرانى پلە نزمى پۆليس بە وردى لە شىۋانى  
دروستکردنى پەيوەنديەكان لە گەل ھەوالدەرە نەيىنيەكاندا  
تەيگەن، لە گەل چاودىرىکردنى ئاستى كاريگەرى ئەو  
پەيوەنديانە.

۳. لە راستيدا دامەزراندنى سىستىمى كۆنترۆلکردنى  
ھەوالدەرە نەيىنيەكان بە شىۋەيەكى كارا، بە ھەنگاويكى گرنگ  
دادەنرۆت بۆ رىگەگرتن لە تاوان و ئاسانكارىشە بۆ  
ئاشكراكردنى، بۆيە تەكچوونى ئەو سىستەمە دەبەتەھۆى  
گەندەلچوونى فەرمانبەرانى پۆليس و پەكخستنى سىستىمى  
دادپەرۋەرى جىنائى و زيانىش بە رەوشى مافەكانى مەروۇ  
دەگەيەنۆت.

## تەۋەرى پېنجەم

### پۇلىس و دەسەلاتى دەستگىر كىردىن

بىنەما سەرەككىيەكانى:

- ھەموو تاكىك مافى ئازادى و پاراستنى كەسىتى و ئازادى  
ھاتوچۇكىردنى ھەيە.

- نابىت بە زۆر كەسىك دەستگىر يان دەستبەسەر بىكرىت.

- نابىت كەسىك لە ئازادىيەكانى بېبەرى بىكرىت، تەنھا لەبەر  
چەند ھۆيەكى ياساى و بەپى ئەو رېوشوئە گونجاوانە نەبىت  
كە لە ياساكاندا ئامازەيان پىكراۋە.

- ھەر كەسىك كە دەستگىر دەكرىت، پىويستىشە لەبارەى  
ھۆكارى دەستگىر كىردنى يان دەستبەسەر كىردىنەۋە ئاگادار  
بىكرىتەۋە.

- ئەو كەسەى دەستگىر دەكرىت دەبىت خىرا لەبارەى ھەر  
تۆمەتىك ئاگادار بىكرىتەۋە كە ئاراستەى دەكرىت.

- ئەو كەسەى بە تۆمەتىكى سزاى دەستگىر دەكرىت،  
سەر دەدرىتە دەست دەسەلاتىكى دادۋەرىي.

- ھەموو كەسك كەوا دەستبەسەر دەكرىت مافى ئەوھى  
ھەيە بدرىتە دەست دادگايەك بۆ ئەوھى ئەو دادگايە بەبى  
سىستى نواندن لەپووى ياسايىيەوھ لە ھۆكارى دەستبەسەر كوردنى  
بكوئىتەوھ و فەرمانبەدات بە ئازاد كوردنى لە كاتىكدا بۆى  
دەربەگەوئىت كە دەستبەسەر كوردنەكەى ناياسايىيە .

- ھەر كەسك كە دەستبەسەر دەكرىت، مافى ئەوھى ھەيە  
لە ماوھەيەكى گونجاووشياودا دادگايى بكرىت ياخود ئازاد  
بكرىت.

- دەبىت ماوھى دەستبەسەر كوردن ماوھى چاوەپوانى كوردن  
بىت بەر لە دادگايى كوردن، ئەوھش تەنھا جيا كوردنەوھەيەكە نەوھك  
بنەمايەكى گشتى.

- دەرفەت بە ھەموو كەسە دەستگىر كراوھكان و  
دەستبەسەر كراوھكان دەدرىت پەيوەندى بكەن بە پارىزەرىك  
يان بە نوئىنەرىكى ياسايىيەوھ، ھەروھە دەبىت دەرفەتى  
تەواوئىشان پىددرىت بۆ پەيوەندى كوردن بەو نوئىنەرە ياسايىيە .

- پىويستە ھەموو حالەتتىكى دەستبەسەر كوردن تۆمار  
بكرىت و تۆمارەكەش ئەمانە بگرىتەخۆ "ھۆكارەكەى، ماوھى  
دەستبەسەر كوردن، كاتى رەوانە كوردنى كەسە دەستگىر كراوھكە

بۆ شوئینی دەستبەسەر کردنی، کاتی ئامادەبوونی لەبەردەم دەسەلاتییکی دادوەریدا، ناسنامەی ئەفسەرە پەيوەندیدارەکان، ئەو زانیاریانەی کە پەيوەندیدارن بە شوئینی گلدانەو، وەرەکاری لیکۆلینەوکان".

- دەبێت کەسی دەستبەسەرکراو یان پارێزەرەکە لە کۆنۆوسی راگرتنە کە ئاگادار بکێتەو.

- دەبێت خێزانی کەسی دەستبەسەرکراو بەزوویی لە بارەیی دەستگیرکردنی و شوئینی گلدانەو ئاگادار بکێتەو.

- نابێت هیچ کەسێک بەزۆر ناچاربکێت بۆ شایەتیدان و داننان بە تۆمەتێکدا لە دژی خۆی.

- دەبێت لە کاتی پێویستدا و لەکاتی لیکۆلینەویدا وەرگیرێکی خێرا بۆ کەسی دەستبەسەرکراو دابین بکێت.

پێوهره نیودهوڵەتییهکانی تایبەت بە دەستگیرکردن سەرەتا پێویسته ئەو بڵێن کە دەستگیرکردنی هەر مەروفتیک بریتیه لە بێبەری کردنی لە ئازادییهکانی، بەلام لە بواری جێبەجێکردنی یاسادا مەبەستهکانی دەستگیرکردن روون و ناشکران، کە بە گشتی لەم خالانەدا باسیان لێو دەکەین:

۱- ریځه گرتن له که سیڅ که تاوانیڅ که نه نجام نه دات یان  
 به رده وام نه بیټ له سر نه نجامدانی کاریکی نایاسایی و نابہ جی.  
 ۲- ریځه خوش کردن بۆ نه نجامدانی لیځولینه وه یه کی  
 په یوه نندیدار به کاریکی نایاسایی که که سی ده سته به سرکراو  
 نه نجامید او ه.

۳- په وانه کردنی که سیڅ بۆ دادگا بۆ نه وه ی له هر  
 تۆمه تیڅ پروانیت که ناراسته ی کراوه.

به چاوپوښین له و نامانجانہ ی له پشت ده سترگیر کردنی  
 که سیځه وهن، به لام ده بیټ چہ ند بنه مایه کی یاسایی هہ بن له و  
 باره یه وه و جیبہ جیځ کردنی ده سترگیر کردنه که ش به شیوه یه ک  
 بیټ که توانا و شاره زایی پیشه یی تیدا په پره و بکریټ. نه مه  
 مانای نه وه یه که پیویسته له سر ده زگاکانی پولیس له کاتی  
 جیبہ جیځ کردنی ده سه لاتہ کانیدا بۆ ده سترگیر کردنی که سیڅ توانا  
 و شاره زایی پیشه یی په پره و بکات.

له و بنه ما و ریځایانه ی مافه کانی مړوځدا که ده سترگیر کردنی  
 ناپړه و او تووندوتیځیان قه ده غه کردووه، پیناسه یه ک نیبه بۆ  
 زار او ه ی "ده سترگیر کردن"، به لام کۆمه لیڅ له و بنه مایانه  
 پیناسه ی نه و زار او ه یه ده کن که په یوه نندیدارن به

پاریزگاریکردن له هه موو ئه و كه سانه ی رووبه پوی شیوه یه ك له  
شیوه كانی دهستبه سهركردن یان زیندانی كردن ده بنه وه له ژیر  
ناوی "زاراوه به كارهی تراوه كان" دا. ئه وه ش زۆر گرنگه بۆ  
فه رمان به رانی راسپێردراو به جیبه جێكردنی یاساكان.





## تهومری شه شههه

### لایه نه گشتییه کانی مافی مروؤ و دهسه لاتی دهستگیرکردن

#### بنه ما سه ره کییه کان

۱- نازادی تاکه که سی به کیئکه له و بنه ما سه ره کی و جه وه ریپانه ی که مافه کانی مروؤیان لیوه به رجهسته ده بیئت، به لام بیبه ریکردن له م نازادییه تاکه که سیانه مه سه له یه کی مه ترسیداره و هیچ پاساوکی نیه، ته نها له کاتیئکدا نه بیئت که نه گهر بیئت و بیبه ریکردنه که پئویست و رهوا بیئت. بنه ما کانی نازادی و به یاساییکردنی و پئویستی پارێزگاری لیکردنی (۳) بنه ما ی سه ره کین سه رجه م حوکه کانی په یوه ست به مه سه له ی دهستگیرکردن دیاریده که ن.

۲- له یاسای نیوده وله تی تاییه ت به مافه کانی مروؤدا کومه لئیکی زۆر بنه ما ی یاسایی هه ن که مه به ستیان پارێزگاریکردنه له نازادی تاکه که سی، نه و حوکه مانه ش که به تاییه تی په یوه ندان به دهستگیرکردنه وه، بریتین له دهسه لاتی قه دهغه کردنی دهستگیرکردنی به زۆر و نارهوا، هه روه ها نه و

حوکمانه‌ش که ریۆشوینه‌کان دیارده‌که‌ن پێویسته له‌کاتی ده‌ستگیرکردنی که‌سی‌کدا به‌ته‌واوه‌تی کاریان پێبکێت. هه‌روه‌ها چه‌ند حوکمیکی تریش هه‌ن ته‌نها په‌یوه‌ندان به‌ حاله‌تی ده‌ستگیرکردنی نه‌وجه‌وانان، له‌گه‌ڵ ئه‌و حوکمانه‌ی که پێدانی قه‌ره‌بووکردنه‌وه بۆ قوربانیانی ده‌ستگیرکردنی نایاسایی ده‌سه‌پێن.

### رێگه‌گرتن له‌ ده‌ستگیرکردنی سته‌مکارانه‌:

- حوکمی رێگه‌گرتن له‌ ده‌ستگیرکردنی سته‌مکارانه له ده‌قی مادده‌ی(٩)ی چارنا‌مه‌ی جیهانی مافه‌کانی مرۆڤ دا باسی لێوه‌کراوه که ده‌لێت " نابێت هیچ مرۆڤێک به‌شیۆه‌یه‌کی ناپه‌واو سته‌مکارانه ده‌ستگیر بکێت یان ده‌ستبه‌سه‌ر بکێت ".

- هه‌روه‌ها بڕگه‌ی(١) له‌مادده‌ی(٩)ی په‌یماننامه‌ی نێوده‌ولته‌تی تایبه‌ت به‌ مافه‌ مه‌ده‌نی و سیاسیه‌کان باسی رێگه‌گرتن له‌ ده‌ستگیرکردنی سته‌مکارانه ده‌کات، ده‌لێت " هه‌موو تاکێک مافی ئازادی و پاراستنی که‌سیه‌تی هه‌یه و نابێت به‌زۆر و به‌ جوړیکی سته‌مکارانه ده‌ستگیربکێت، یان ده‌ستبه‌سه‌ر بکێت، هه‌روه‌ها ناشبێت که‌سیک له‌ ئازادیه‌کانی

بیبهری بکریّت، تهنه له سه ر بناغه ی هۆکارو له چوارچێوه ی یاساو ئه و رێوشوێنانه دا نه بیّت که یاسا بریاریان لێده دات".

- قه ده غه کردن و رێکه گرتن له ده ستگیرکردنی سته مکارانه له ماده ده ی (٦) ی میساقی ئه فریقی بۆ مافه کانی مرۆڤ و گه لان و ماده ده ی (٧) ی رێکه وتننامه ی ئه مریکی بۆ مافه کانی مرۆڤ و ماده ده ی (٥) ی رێکه وتننامه ی ئه وروپیی بۆ مافه کانی مرۆڤ باسی لێوه کراوه، هه ر ده قێک له م ده قانه ش بریتیه له راگه یاندنی مافی تاک له به ده سه ته یّانی ئازادی و ئاسایشی تاکه که سیدا و گه پانه وه ی داموده زگا کان بۆ بناغه یاساییه کان له کاتی به کاره یّانی ده سه لاتی ده ستگیرکردندا.

ئهو رێوشوێنانه ی پێویستن له کاتی ده ستگیرکردندا بگیرینه بهر:

ئهو رێوشوێنانه ی که پێویسته له کاتی په یره وکردنی ده سه لاتی ده ستگیرکردندا بگیرینه بهر له هه ردوو بره گه ی (٢) و (٣) ی ماده ده ی (٩) ی رێکه وتننامه ی نێوده ولّه تی تایبه ت به مافه مه ده نی و سیاسیه کاند هاتووه که ده لێت:

۱- پیویسته هر که سیك له کاتی راگرتنیدا له باره ی هوی راگرتنه که یه وه ناگادار بکړتیه وه، هه روه که ده شبیت زور به خیرایی له باره ی هر تومه تیکه وه ناگادار بکړتیه وه که ناراسته ی ده کړت.

۲- که سی راگیراو یان ده ستگیرکراو به تومه تیکی سزایی ده بیت به خیرایی و بی دواکه وتن رهوانه ی یه کیک له دادوهره کان یان یه کیک له وفه رمانبه ره یاساییانه بکړت که ریگه پیدراون به کارکردن له کاروباره یاساییه کاند.

۳- چوار بڼه مای گشتی له وکومه له بڼه مایانه دا هه ن که په یوه نندیدارن به پاریزگاریکردن له هه موو نه و که سانه ی که رووبه رووی شیوه یه که له شیوه کانی راگرتن یان به نندکردن ده بڼه وه، نه و بڼه مایانه ش نه مانه ن:

بڼه مای (۱): نابیت که سیك ده ستگیر بکړت ته نها به پپی یاساو به دهستی که سانی تاییه تمه ند یان که سانی ریگه پیدراو نه بیت.

بڼه مای (۲): هه رکه سیك که ده ستگیر ده کړت له کاتی ده ستگیرکردنیدا هوی ده ستگیرکردنی پیراده که یه نریت،

ههروهك دهشبېت به خېرايى نهو تۆمهتەي پېرابقەيە نرېت كە  
ئاراستەي كراوه .

بنەماي(۳): لەكاتى دەستگيركردن و راپېچكردنى كەسيكدا  
بۆ شوينى راگرتنى يان بردنى بۆ بەردەم دادگايەك يان  
دەسەلاتىكى دادزوهى، پيوسته ھۆكارەكانى دەستگيركردن و  
هەموو زانىارىيە وردو پەيوەندىدارەكان بە شوينى راگرتنى  
تۆمارىكرېت .

بنەماي(۴): نهو كەسانەي كەوا دەستگير دەكرېن زانىارىيان  
پيدەدرېت دەربارەي مافەكانيان و روونكردنەوہي نهو مافانە و  
چۆنيەتي بەكارهينانيان .